

OTDK dolgozat

2014

Az adórés csökkentésének lehetőségei az adóhatósági ellenőrzés eszközeivel

Kézirat lezárása: 2014. április 19.

Tartalomjegyzék

1. BEVEZETÉS, AZ ADÓMORÁL FOGALMA	1
2. AZ ADÓRÉS.....	4
2.1 Fogalma, kiszámítása.....	4
2.2 Tényezők, amelyek hatnak az adórésre	5
2.2.1 Társadalmi, területi tényezők.....	5
2.2.2 Az adózói csoportok az adómorál szerint	11
2.2.3 Adórendszer jellegéből adódó tényezők	14
2.2.4 Az adóhatóság hatékonysága	17
3. ADÓELLENŐRZÉS	23
3.1 Adóellenőrzés célja, feladata	23
3.2 Az általános adóellenőrzési modell	23
3.3 Az adóellenőrzés jogszabályi alapja.....	25
4. BIZONYÍTÁSI ESZKÖZÖK AZ ADÓELJÁRÁS SORÁN.....	26
4.1 Hagyományos eszközök	27
4.1.1 Közvetett eszközök	27
4.1.2 Közvetlen eszközök	30
4.2 Újszerű eszközök, módszerek.....	32
4.2.1 Nyilvánosan elérhető elektronikus adat vagy információ.....	32
4.2.2 IT módszer	32
4.3 Egy sajátos esete a közvetett ellenőrzési eszközöknek	33
4.4 Becslés alkalmazása társasági adó és általános forgalmi adó adónemben lefolytatott... ellenőrzés során	35
5. BIZONYÍTÁSI ELJÁRÁS, ADÓELJÁRÁS A NEMZETKÖZI GYAKORLATBAN.....	36
5.1 Egyesült királyság.....	37
5.1.1 Brit adómorál	37

5.1.2 szervezeti felépítés	38
5.1.3 Információ-technológiai eszközök	40
5.2 Ausztria.....	41
5.2.1 Osztrák adómorál	41
5.2.2 Adózással kapcsolatos stratégiák, szervezeti felépítés	43
5.2.3 IT módszerek, eszközök.....	45
5.2.4 BP2000 és BP Report.....	45
5.2.5 Helyszíni ellenőrzés	45
5.2.6 Pénzügyi rendőrség (Finanzpolizei, FP)	46
6. KÉRDŐÍVES KUTATÁS.....	47
6.1 A minta összetétele	47
6.2 Általános értékelés.....	49
7. ÖSSZEGZÉS.....	58
8. JAVASLATOK	60
8.1 Stratégia megteremtése.....	60
8.2 Az ellenőrzési rendszer összhangjának megteremtése	60
8.3 A rendszer egyszerűsége, átláthatósága, szilárdsága	61
8.4 Folyamatos ellenőrzés, visszacsatolás	62
9. IRODALOMJEGYZÉK.....	64

Táblázatjegyzék

1. számú táblázat:	A kormányzati szektor centralizációs és újraelosztási arányai	7
2. számú táblázat:	Egy címen bejegyzett cégek száma Budapesten	10
3. számú táblázat:	A kiemelt adónemek és járulékok nettó bevételei.....	16
4. számú táblázat:	A kérdőív kitöltőinek életkor szerinti megoszlása	48
5. számú táblázat:	A kérdőív kitöltőinek végzettség szerinti megoszlása	48
6. számú táblázat:	A kérdőív kitöltőinek foglalkozás szerinti megoszlása.....	49
7. számú táblázat:	Melyik állítás áll legközelebb az emberek adófizetési kötelezettség teljesítési hajlandóságához?	53
8. számú táblázat:	Melyik állítás áll legközelebb az emberek adófizetési kötelezettség teljesítési hajlandóságához? (férfi-nő megoszlásban)	57

Ábrajegyzék

1. számú ábra: Átlagkeresetek régióként Magyarországon 2012-2013	4
2. számú ábra: Az adóalanyok számának alakulása 2011-2012 években Észak-Magyarországon	5
3. számú ábra: Jövedelem centralizációs arányok az EU-ban	11
4. számú ábra: Járulékok és a személyi jövedelemadó összege az átlagkeresetek szintjén ...	12
5. számú ábra: Az adórendszer problémáinak jelentősége az emberek szerint (2008. január)	13
6. számú ábra: Az ellenőrzési szakterület utólagos átfogó és egyes adónem ellenőrzéseinek megállapításai 2011-2012 (milliárd forint)	15
7. számú ábra: Fontosabb behajtási adatok 2012-ben a NAV által.....	17
8. számú ábra: Végrehajtások 2012-2013	18
9. számú ábra: 10 millió forint feletti tartozások magánszemélyeknél 2012-2013.....	18
10. számú ábra: 100 millió forint feletti tartozások cégeknél 2012-2013.....	18
11. számú ábra: Az adóellenőrzés modellje	20
12. számú ábra: Kockázatvállalás, külföldi munkavállalás, vallásosság	50
13. számú ábra: Az alacsony adózási morál legfontosabb okai az emberek szerint	51
14. számú ábra: Mi segítene az adózási morál emelkedésén?.....	51
15. számú ábra: A magyar adórendszer problémáinak fontossági sorrendje az emberek szerint	52
16. számú ábra: Az emberek tájékozottsága adózásban, adóbevallás elkészítésében.....	52
17. számú ábra: Vásárláskor, ha van lehetősége az embereknek, hogy számla nélkül kapjanak árut, mennyire hajlamosak a vásárlásra? (1:minden esetben, 5: egyáltalán nem)	54
18. számú ábra: Az alacsony adózási morál legfontosabb okai (férfi-nő megoszlásban).....	55
19. számú ábra: A magyar adórendszer problémái (férfi-nő megoszlásban).....	56
20. számú ábra: Mi ösztönözné a magyarokat arra, hogy teljes bizalommal befizessék adójukat? (férfi-nő megoszlásban).....	56

1. BEVEZETÉS, AZ ADÓMORÁL FOGALMA

Nagyot romlott az adózási morál Magyarországon, jelent meg a következő címmel az index.hu internetes portálon egy cikk 2013 októberében. Úgy gondoltam ez egy megfelelő kutatási téma lenne, hiszen ennél naprakészebb dologgal nem is találkozhat az ember. A cikk megnyitása után úgy éreztem, hogy az írója nincs teljesen tisztában az adómorál fogalmával. Az írásban olvashatunk a magyar adóhatóság, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (továbbiakban: NAV) 2013-as, és 2012-es végrehajtásairól. A hivatkozott cikk szerint minden statisztika azt mutatja, hogy nőtt a végrehajtási eljárások száma. Vajon ez valóban így van-e és feltétlenül azt jelenti-e, hogy romlott az adómorál? Az önkéntes befizetések csökkenése nem közvetlenül arra utal, hogy az emberek nem akarnak adózni, hanem talán arra, hogy nem is tudnak. Felmerül továbbá a kérdés, hogy esetleg az adóhatóság nem használ elég hatásos eszközöket az ellenőrzés során?

Ennek kapcsán jutottam el arra az elhatározásra, hogy megvizsgálom a magyar adómorált és ezután megpróbálok olyan eszközöket találni, ami biztosíthatja a bevételeket az adóhatóság és a költségvetés számára, ezek pedig a **hatékonyabb bizonyítási eszközök az adóeljárásban**. Hatékonyabb bizonyítási eszközökkel nem csak a bevételek folyamatosságát alapozzuk meg, hanem azt is meghatározhatjuk, hogy vajon tényleg az adómorál romlása miatt csökkentek-e a bevételek, vagy szigorúbb szabályozással és megfelelőbb jogszabályok biztosításával az adóhatóság számára lehet-e csökkenteni az adórést.

Ezeknek megfelelően dolgozatom során három fő hipotézisre keresem a bizonyítást. Ezek a következők:

Hipotézis 1: *az első feltételezésem arra irányul, hogy az adómorált elsődlegesen az egyénre, mint önálló individumra lehet megállapítani, aztán pedig elkülönítve és összegezve bizonyos, több egyén jellemzőit tartalmazó társadalmi csoportra kibővítve értelmezni.*

Azonban ha egy-egy, az adófizetési hajlandóságot befolyásoló tulajdonságot több személynél is megfigyelhetünk, akkor már csoportokat tudunk felépíteni, így folytatva és komplexebbé téve a vizsgálatot. Erre jó példa az Ausztriában 1990 és 1999-es adatok alapján elvégzett kutatás is, amelyet dolgozatom 5.2 részében jellemezek. A vizsgálat lényege az volt, hogy először az egyének adómorálját 11 tényező szerint megvizsgálták meg, ezek a következők

voltak: az életkor, nem, gazdasági helyzet, foglalkoztatottság, bizalom, büszkeség, vallás, iskolázottság, kockázat, kapcsolati állapot. Vannak olyan tulajdonságok, amiket csak egyénre vonatkoztatva vizsgálhatunk, ilyen például a büszkeség, mely az egyén személyiségjegyei közé tartozik. Ellenben a valláságot, mint tulajdonságot egyéni és csoportszinten is értelmezhetjük, ha egy egyén például vallásos, akkor már a vallásos emberek csoportjához kapcsolhatjuk ezáltal sokaságot képezve.

Hipotézis 2.1: *ennek eredményeként, ha megvizsgáltuk az egyének és a hasonló tulajdonságaik alapján belőlük képzett társadalmi csoportok adómorálját, továbbléphetünk a következő szintre, a különböző nemzetek adómoráljához. Véleményem szerint egy-egy országban élő társadalom adómoráljának egyik kiindulópontja a kulturális és társadalmi faktorok.*

Ezek sorában döntő szerepűnek látom azt, hogy az emberek milyen tájékozottsággal rendelkeznek a közpénzek felhasználása terén, vagyis mennyire nyilvános az általuk adó és egyéb közterhek formájában befizetett összeg állam általi felhasználása. Úgy is mondhatnánk, hogy adott centralizációs hányadhoz, mekkora redistribúciós hányad tartozik. Magyarul, ha adott összegű adót elvonnak tőlünk, azt mennyiben fordítják az egészségügyre, oktatásra, közlekedésre, egyéb jóléti kiadásokra.

Hipotézis 2.2: *amellett, hogy a vizsgálatom egyik kiindulópontja a kulturális, valamint társadalmi faktorok, úgy gondolom, a történelmi múlt is nagyon fontos szerepet tölt be egy ország adómorál szintjének alakításában.*

Ezen hipotézis igazolásához szintén tökéletes a már említett az osztrák-magyar társadalmi és kulturális összehasonlítás. Mint ahogy tudjuk, történelmünk szervesen összekapcsolódott az osztrák államéval a 19. században, Ennek eredményeképpen azt várnánk, hogy az emberek szellemisége, adómorálja is hasonló a közös történelmi múlthoz mérten. Voltak azonban olyan törések és különbségek a két ország között az évszázadok során, amik arra engednek következtetni, hogy a két nemzet adómoráljának megvizsgálásakor különböző eredményeket fogunk kapni.

Hipotézis 3: *annak eredményeként pedig, hogy minden ország történelme eltérő, mindenhol más értékek fontosak, valahol vallásosabbak, valahol pedig liberálisabb gondolkodásúak az emberek, arra a következtetésre jutottam, hogy az adómorál növelésének érdekében – ezáltal csökkentve az adórést - a legfontosabb dolog az egyes ország, jelen esetben Magyarország*

adóhatóságának ellenőrzésének illetve az általa alkalmazott eszközrendszer hatékonyságának a növelése.

Ennek keretében vizsgálom később a tájékoztatás, az ellenőrzés és a bizonyítási eszközök hatékonyságát Magyarországon, később pedig az Egyesült Királyságban és Ausztriában.

Most tehát fogalmazzuk meg, mit is jelent az adómorál.

Az adómorál fogalmáról először 1984-ben olvashattunk. Frey és Weck Hannemann ekkor határozták meg először ezt a tényezőt. Később, Földes Gábor úgy fogalmazott, hogy az adózás a közterhek elosztásán keresztüli zéró összegű játék. Sok esetben azonban nincs ilyen megfogható definíció. Simonovits például adottnak vette az adómorált függvényében, és olyan hasznosságfüggvényt definiált, amelyben a fogyasztás nyújtotta hasznosság mellett a bevallásból is fakad hasznosság; méghozzá minél erősebb egy személy adómorálja, annál nagyobb a bevallásból fakadó hasznossága. (Simonovits András [2010]: adómorál és adórendszer. Közgazdasági szemle, 57. évf. 6. sz. 481–496. o.)

Az Állami Számvevőszék meghatározásában az adómorál a következő: „Az embereknek az adózáshoz, illetve az adóztatáshoz fűződő viszonyát jelenti, vagyis hogy milyen hajlandóságot mutatnak az adó megfizetésére.” (Állami Számvevőszék jelentés az APEH által kialakított ellenőrzési portfólió és kockázatkezelési rendszer célszerűségének és eredményességének ellenőrzéséről, [2009. december])

Az adómorál fogalma tehát egy összetett, nem egységes, de a szakirodalomban is rendkívül fontosnak tartott tényező, melyet én dolgozatomban, mint az egyén adófizetési hajlandóságát, és az azt befolyásoló tényezők körét értelmeztem és használtam.

Az adómorál jellegében tehát – ahogyan már az előbbieken is említettük – főleg az emberi tényező kap fő szerepet, egy olyan szubjektív elem, amelyet nagyon nehéz számszerűsíteni, megmérni. Az adómorál megállapításának, becslésének egyik eszköze az adórés.

2. AZ ADÓRÉS

2.1 Fogalma, kiszámítása

Ahhoz, hogy meg tudjuk vizsgálni az adómorál milyenségét Magyarországon, meg kell határoznunk egy olyan mutatót, amely mérhetővé teszi számunkra ezt a tényezőt. Erre a legmegfelelőbb mutató az adórés.

Az adórés az elméletileg meghatározott adókötelezettség és a tényleges adóbevételek közötti különbség, amelyet értelmezhetünk nettó és bruttó módon. (ADOK – Konferencia Munkaanyag, Eger, [2004], 87. oldal)

A **nettó adórés** a bevallott, valamint az adóellenőrzések által feltárt adókötelezettség, és a tényleges adóbevételek közötti különbség, tehát a bevallott és az ellenőrzés által feltárt adókötelezettségek pénzügyileg nem rendezett része.

A **bruttó adórés** az elméleti adókötelezettség és a tényleges adóbevétel különbözete.

Az adórés kialakulását egyik oldalon az adóhivatal működési hiányosságai, a másik oldalon az adózók magatartása hozza létre. Mindkét oldalon különböző tényezőkhöz juthatunk el, melyek vizsgálatát a következőkben olvashatjuk.

Az adórés kiszámítása

Nettó adórés mértéke a tárgydőszakban:

$$100 * \frac{Pf_{bef} - El_{kn} - L_{ntk}}{K_t}$$

A képletben a következő változók jelennek meg:

Pf_{bef} : adott időszaki adózói pénzforgalmi befizetések

El_{kn} : adott időszak végéig kötelezettség előírása nélküli előlegfizetések

L_{ntk} : a letéti számla szerint nem tárgydőszaki kötelezettséghez kapcsolódó befizetések

K_t : tárgydőszakban esedékessé váló bevallásokhoz, ellenőrzési megállapításokhoz kapcsolódó pozitív kötelezettségek

Bruttó adórés mértéke a tárgyidőszakban

$$100 * \frac{(BAT - T_i) - H_i}{(BAT - T_i) + E_i}$$

A képletben a következő változók jelennek meg:

BAT : adott időszak bruttó adóteljesítmény

T_i : adott időszakban behajthatatlan, elévült adókötelezettség

H_i : adott időszakban bruttó teljes hátralék

E_i : a becsült adóeltitkolás, azaz a be nem vallott és fel nem tárt adóteljesítmény a korábbi időszakok számszerűsíthető adatai alapján, az egyes adózói körök nagyságrendjét is figyelembe véve

2.2 Tényezők, amelyek hatnak az adórésre

Az adórésre ható tényezők között fontos szerepet játszanak a társadalmi, területi tényezők. Ezeket közgazdasági tekintetben véve nagyon nehéz megmérni úgy, hogy ne jussunk téves következtetésekre. Részletesen meg kell vizsgálni a statisztikákat ahhoz, hogy megértsük, mi miért történik egy adott társadalmi szegmensben, egy adott földrajzi helyen. Ehhez szorosan kapcsolódik a második tényező, azaz, hogy az adózókat milyen csoportokba sorolhatjuk adóbevallási szándékuk és kötelezettségük teljesítése alapján.

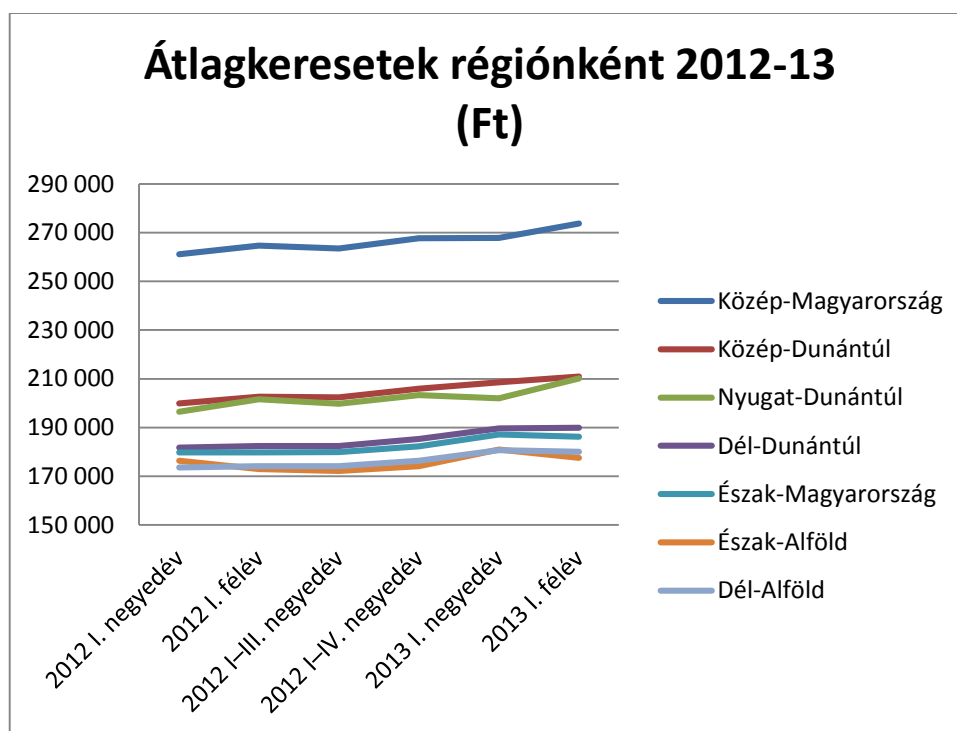
A harmadik tényező az adórendszer milyensége. Itt arra vagyunk kíváncsiak mennyire szigorú az adórendszer, mennyire bonyolult és összetett, milyen gyorsan változik, tehát milyen stabil vagy labilis és mennyire lehet benne azokat a bizonyos kiskapukat megtalálni.

Már a bevezetésben is említettem, hogy nem elhanyagolható tényező az sem, hogy az adóhatóság mennyire hatékony az adók beszedésében, sőt, talán ez az egyik legfontosabb. Ez a negyedik tényező. Ennek vonatkozásában vizsgálom később a bizonyítási eljárás eszközeit.

2.2.1 Társadalmi, területi tényezők

Újból csak az Indexre tudok hivatkozni a következő cikkel kapcsolatban: **154 milliót adózott a leggazdagabb pesti**. Egy ilyen cím után egyértelmű, hogy a legnagyobb adóbevétel a közép-magyarországi régióból, azon belül is a fővárosból érkezik. Magyarország centralizált elhelyezkedése és felépítése nem csak azt jelenti, hogy infrastrukturálisan előnyös helyzetben

van a főváros, hanem azt is, hogy ez a központi helyzet megteremti a legjobb piaci lehetőségeket a cégek, vállalatok, magánemberek számára. Ebben a régióban nőtt legjobban a bevétel, ez által az adóalap. Ez pedig a magánemberek számára is előnyösebb pozíciót biztosít, a több munkahellyel és a magasabb jövedelemmel együtt. Amint a NAV jelentéséből kiderült, 71 milliárd forinttal kerestek többet a budapesti lakosok tavaly a két évvel ezelőttihez képest. Ebbe beletartozik az is, hogy a fővárosban és Pest megyében 10000-el több ember szerzett jövedelmet 2012-ben. Ennek eredményeképpen ezen a területen a NAV-hoz 1.298.000 személyi jövedelemadó bevallás érkezett be. Az alábbi ábra az átlagkeresetek növekedését mutatja a tavalyi évben és 2013 első félévében. Ezen jól láthatjuk, hogy a közép-magyarországi régióban a legnagyobbak az átlagkeresetek, de a későbbiekben tárgyaljuk, hogy a régión és a fővároson belül is vannak nagyobb eltérések.

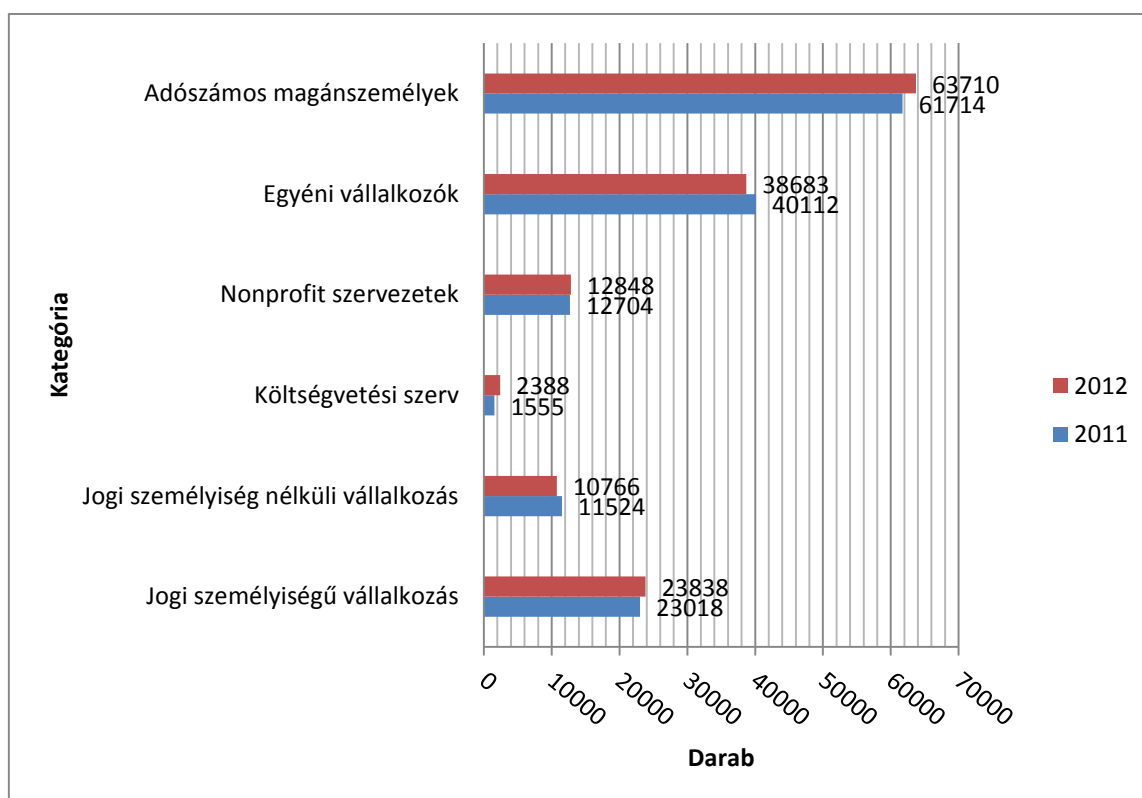

1. ábra: **Átlagkeresetek régióinként Magyarországon 2012-2013**

Forrás: KSH

A másik vizsgált régió, egy jóval elmaradottabb terület, Észak-Magyarország. Az aktivitási-, a foglalkoztatási és a munkanélküliségi ráták mindegyike 5-7%-al kedvezőtlenebb ebben a régióban az országos átlaghoz képest. Ebből következik, hogy a terület munkaerő-piaci helyzete is rosszabb. Ennek hatására erről a területről tömegesen költöznek el azok az

emberek, akik jobb munkalehetőséget és életkörülményeket keresnek. Ennek ellenére az adóbevételek ebben a körzetben is kedvezően alakultak. Az észak-magyarországi régió egyéni és társas vállalkozásai, költségvetési és társadalmi szervezetei, valamint a magánszemélyek 2012. évben 438,2 milliárd Ft adóbevételt realizáltak, ami 19,2 százalékos növekedésnek felel meg 2011-hez képest. Ez az adat az országos szinthez viszonyítva is kedvezőnek mondható. Ez az adóbevétel növekedés nagyrészt a 2012. évi törvényi változások hatása. Növekedett az adó mértéke az ÁFA, EVA és EHO adónemnél, valamint az egyéni vállalkozók és magánszemélyek egészségbiztosítási járulékánál. A következő ábra ezen bevételek megoszlását mutatja. (NAV Észak-magyarországi bulletin [2012])

2. ábra: Az adóalanyok számának alakulása 2011-2012 években Észak Magyarországon (darab)

Forrás: NAV

Az észak-magyarországi régióban összességében az adózók 93%-a teljesítette bevallási kötelezettségét. A bevallási kötelezettség teljesítésének érdekében ebben a régióban 78 ezer

darab felszólító levelet küldtek ki, ami 21%-al több, mint az előző évben. A mulasztók 89%-a került felszólításra.

Ezen tényező vizsgálatakor észrevehetjük, hogy a jövedelmi tényezőkre tehát nem csak gazdasági tényezők hatnak, hanem Magyarország esetében akár a földrajzi elhelyezkedés is befolyásolhatja a többletjövedelem keletkezését. Azt is kimondhatjuk, hogy ellentétben más területekkel, Budapesten a jövedelmek emelkedése nem szezonális tényező, hanem folyamatos tendenciát mutat. Míg Észak-Magyarországon 2013-ban részleges esés figyelhető meg, Budapesten ezzel szemben jelentős emelkedés mutatkozik.

A további statisztikákhoz hozzátartozik, hogy Pest megyéből összesen 2983 milliárd forint értékű bevallás érkezett. A dolgozók átlagosan 99.000 Ft-al több bérhez jutottak, mint 2011-ben és ebben az évben átlagosan 2.604.000 forintot kerestek. A kiemelkedő adatok közül megemlíthetjük még, hogy a leggazdagabb adózó összesen 760.000.000 forintot vallott be és ebből 154 milliót adózott az állam részére. 102 adózó esetében a jövedelem meghaladta a 100 millió forintot, és ne felejtsük el, hogy ez csak ebben a régióban alakult így.

Ha már területi összehasonlításról beszélünk, elmondhatjuk, hogy nem csak a központi régió és Észak-Magyarország között van szakadéknyi különbség, hanem a központi régió belül is. Nyilván ismerjük a Rózsadomb - Csepel összehasonlítást, természetesen ez az adózásban is megállja a helyét. Budapesten a XII. kerületben lakók rendelkeznek a legnagyobb éves jövedelemmel, amelynek átlagos szintje 3 millió 828 ezer forint. Ezzel ellentétben, a XXI. kerületben az éves átlagos jövedelem 2012-ben 2 millió 145 ezer forint. Ez megközelítőleg 1 millió 683 ezer forint különbség.

Ezek mellett a társadalmi tényezőknél megvizsgálhatjuk azt is, hogy a magyar emberek adófizetési hajlandóságát milyen mértékben befolyásolja a kormányhoz való viszonyuk. Ebben a tekintetben az a legfontosabb kérdés, hogy az adók formájában beszedett költségvetési bevételekből az emberek kézzel fogható módon mennyit tapasztalnak meg a hétköznapijaikban. Ezt a jövedelem centralizációs hányad és a redisztribúciós hányad mutatja meg. Nyilván nagy szerepet játszik az is, hogy az adott kormány hogyan kommunikálja le az egyes szétszórt támogatásokat, de legfőbbképpen mégis csak azt mondhatjuk, hogy az emberek az alapján alkotnak véleményt, amit saját bőrükön tapasztalnak. A következő mutatók ezeknek az arányoknak a változását érzékeltetik számszerű adatokkal.

A kormányzati szektor centralizációs és újraelosztási arányai (Eredménysszámításban)

1. táblázat

Év	Centralizációs arány (Költségvetési bevétel/GDP)	Újraelosztási arány
2008	45,5 %	49,2 %
2009	46,9 %	51,4 %
2010	45,4 %	49,8 %
2011	53,8 %	49,6 %
2012	46,5 %	48,5 %

Forrás: A 2012. évi zárszámadás és kitekintés 2013. évre – Prof. Dr. Báger Gusztáv – 10. oldal

Láthatjuk, hogy 2012-ben az előző évhez képest kisebb a centralizációs arány és az újraelosztási arány is. Az újraelosztási aránynál érdemes megjegyezni, hogy Magyarország egy százalékponttal marad el az EU-s átlagtól, ebben a tekintetben a közbülső országokhoz tartozva. Összehasonlításképpen Dániában 59,6%, Finnországban 55,6% ez az arány, míg Bulgáriában 35,7%, Lettországon mindössze 36,4%.

Fontos megjegyezni azt is, hogy az újraelosztás milyen területeken milyen mértékben jelenik meg. Az emberek bizalmát például növeli, ha látják, hogy adójukból fejlődik az egészségügy és az oktatás, viszont jóval inkább növeli a társadalmi feszültséget, ha olyan fejlesztésekre költik az elvont adókat, amiknek nincs kézzelfogható eredménye.

Ide sorolhatjuk még a történelmi tényezőket is, amik – ahogy a hipotézisek meghatározásánál már említettem - szintén kiinduló szerepet töltenek be egy ország adómoráljában.

Először is tekintsünk vissza a XVIII. század végére. Ez az időszak azért fontos számunkra, mert a későbbiek során az osztrák adómorál vizsgálatánál megfigyelhetjük, hogy ott milyen adózási morál alakult ki a magyar morállal szemben. Az Osztrák-Magyar Monarchia idejéből számos, úgynevezett híressé vált adót ismerünk. 1754-ben Mária Terézia bevezette a kettős vámhatárt. Ez azt jelentette, hogy nem csak a birodalom külső határain kellett vámot fizetni a kereskedőknek, hanem a két ország, Magyarország és Ausztria között is. Ennek két főbb célja volt. Egyrészt magas vámot szabott ki a külföldről érkező termékekre, másrészt pedig a

magyar ipari cikkekre, ezzel ösztönözve a magyar mezőgazdaság további fejlődését, valamint azt, hogy megmaradjon a már évszázadok alatt kialakult mezőgazdasági országnak. Fogalmazhatunk úgy is, hogy ez inkább az osztrák ipar fejlődését szorgalmazta, mintsem a már amúgy is „fejlett” magyar mezőgazdaságét. További adókhöz tartozik az urbárium, amely 1767-ben került bevezetésre. Lényege az egységes jobbágyteher megszabása, amely az ezt a kort megelőző jobbágyfelkelések miatt került bevezetésre. Ennek eredménye azonban az lett, hogy Nyugat-Dunántúlon a parasztság terhei csökkentek, ezzel szemben az Alföldön a jobbágyterhek megmaradtak, sőt nőnek is.

Ezek után nézzük meg, hogy a 20. század második felében hogyan alakult az adóztatás az országban. Magyarországon, mint más szocialista országban, az 1990-es évek előtt a kormány fő bevétele az állami tulajdonban lévő vállalatok jövedelemadójából származott. Nagyságát tekintve elmondhatjuk, hogy nem ösztönözte a fejlődést, valamint a jutalmazást a vállalatnál, a profit legnagyobb részét adóként be kellett fizetni, és nem volt lehetőség újabb beruházásokra, illetve nagyobb összegű osztalék fizetésére a tulajdonosoknak, prémiumok utalására a dolgozóknak. A személyek tevékenységéből származó jövedelmet terhelő adóknak két főbb formája volt. Az első a munkabért terhelő adó, amelynek mértéke csekélynek mondható az egyéb jövedelmekkel szembeni adóknak. Ide tartozott a kamatok, osztalékok adóztatása, amely egyes esetekben – a vállalati adóhoz hasonlóan – elérte a 100%-ot. Ilyen magas adóztatás mellett egyértelművé vált, hogy az emberek bevételei hajlandósága a minimálisra csökkent.

(Tax morale – Hungarian legal, historical, social and cultural circumstances - *Ágnes Kovácsné Sipos PhD – associate professor/Zsófia Tóth – research assistant* - Budapest Business School, Faculty of Finance and Accounting, Institute of Finance)

Még a rendszerváltás előtt a nyolcvanas évek végén Magyarország gazdasági berendezkedése változásnak indult. Ez többek között az adórendszer módosulását is magával hozta. A vállalatok már nem csak állami kézben működhettek és a személyi jövedelemadóztatás is megváltozott. A vállalatok számára az 1995-ös év hozta el a legalacsonyabb adókulcsot, ami 36% volt, a természetes személyek adófizetési kötelezettsége a vagyonukhoz mért 20% és 60% között alakult. Bevezették az önadóztatás fogalmát, amely azt jelenti, hogy a magánszemélyek önmaguk állapítják meg, vallják be, és fizetik meg a jövedelmük utáni adót. Kornai szerint (Kornai, J. (1990), *The road to a free economy – shifting from a socialist system – the example of Hungary*, W.W. Norton & Company, Inc., New York, 114-138.o.)

egy ilyen rendszer bevezetése a történelmi előzmények miatt kevésbé szerencsés. Az emberek évszázadok óta a magas adókhoz voltak hozzászokva, így az önadózás hiába hozott magával alacsonyabb kulcsokat, az ösztön megmaradt, miszerint az adófizetés a vagyonunk elvesztésével jár, és nem szolgálja közvetlenül, sem közvetve az érdekünket. Ehhez hozzá kell tenni a dolgozatom során sokat emlegetett ténytet, hogy Magyarországon az emberek ténylegesen nem tapasztalják az adózás hatását, a jóléti állam kialakulását. (Tax morale – Hungarian legal, historical, social and cultural circumstances - *Ágnes Kovácsné Sipos PhD – associate professor/Zsófia Tóth – research assistant* - Budapest Business School, Faculty of Finance and Accounting, Institute of Finance)

Láthatjuk tehát, hogy a társadalmi és területi tényezők mellett milyen fontos szerepet játszik a történelem is.

2.2.2 Az adózói csoportok az adómorál szerint

A fentebb leírt gazdasági, társadalmi, történelmi, területi tényezők tehát ahhoz vezetnek, hogy különböző magatartású adózói csoportok alakulnak ki. Ezeket az adózói csoportokat elméletben a következő kategóriákba lehet sorolni.

2.2.2.1 Jószándékú adózók, teljes ismeretekkel

Ide tartoznak az olyan adózók, akiknél megvan a szándék az adójuk bevallására, valamint arra is, hogy adókötelezettségüket befizessék. Tisztában vannak minden ehhez szükséges részlettel, és ezek alapján maximális mértékben tudják teljesíteni befizetésüket a költségvetés felé. (ADOK – Konferencia Munkaanyag, Eger, [2004])

2.2.2.2 Jószándékú adózók, hiányos ismeretekkel

Ide azok az adózók sorolhatóak, akik bevallják adójukat és be is akarják azt fizetni, viszont az ehhez szükséges ismereteknek nincsenek birtokában megfelelő szinten. Ebben a tekintetben a NAV feladata az, hogy minél szélesebb körű ismereteket biztosítson az ilyen adózók számára. Ehhez szükséges a kommunikációs csatornák megfelelő felhasználása, valamint a minél

részletesebb tájékoztatás, melyet a későbbiek során részletesebben elemzünk. (ADOK – Konferencia Munkaanyag, Eger, [2004])

2.2.2.3 Kötelezettségeiket bevallók, de be nem fizetők

Gyakran előfordul az adózók körében, hogy adóbevallási kötelezettségüknek eleget tesznek, de a fizetési kötelezettségüket csak részben, vagy egyáltalán nem teljesítik. Az adóbefizetés elmaradásának sokféle oka van, és ezen okokkal az adóhatóságnak külön-külön kell foglalkoznia. Az egyik ilyen kategória az olyan adózók, akik hátralékukkal megkeresik az adóhivatalt és minden eszközzel arra törekszenek, hogy tartozásukat befizessék. Ilyenkor a NAV-nak méltányosan kell eljárnia, egységes és áttekinthető elvek alapján. Vannak olyan esetek azonban, amikor az adóhivatalnak meg kell keresnie az adózó felet és ki kell kényszeríteni tőlük a fizetési kötelezettségek teljesítését az adott jogszabályok megfelelő alkalmazásával. Ebben az esetben három főbb kategóriát különböztethetünk meg:

- az adózó nem tud a hátralékról, esetleg tud a tartozásról, de nincs tisztában a részletekkel
 - az adózó átmeneti likviditási gondokkal küzd, és ennek hatására a hátralékot tartja annak a tényezőnek, melynek megfizetését a leghosszabb ideig késleltetheti
 - a harmadik csoportba azok a magánszemélyek vagy működő vállalkozások tartoznak, akiknek a tartozás megfizetésére nincs, vagy csak részben van lehetősége, szándéka.
- (ADOK – Konferencia Munkaanyag, Eger, [2004])

2.2.2.4 Tudatos adóeltitkolók

A tudatos adóeltitkolók azok az adózók, akik nem vallják be az adójukat és nem is fizetik be azt. Részben ebbe a kategóriába tartoznak azok a valós gazdasági tevékenységet folytató cégek is, amelyek nagy része igyekszik gazdasági ügyleteit úgy alakítani, hogy a meglévő joghézagokat a saját érdekükben minél nagyobb mértékben kihasználják.

A tudatos adóeltitkolók kategóriájára legjobb példa egy cégtemető, amit a NAV leplezett le 2013 szeptemberében. 2013 szeptember 3-án az Indexen a következő címmel jelent meg egy írás: „Ezernyolcszáz cég a Podmaniczky utcában”

(http://index.hu/gazdasag/ado_es_koltsegvetes/2013/09/10/ezernyolcszaz_ceg_egy_szekhelye_n/ [Letöltve: 2013.10.07.]). A cikk megértéséhez fontos tisztázni először azt, hogy mi is a cégtemető:

„Cégtemetőről akkor beszélünk, ha egy csoport jól bejáratott módon szünteti meg a vállalatokat, mentesítve a valódi tulajdonosokat és ügyvezetőket korábbi tevékenységük felelőssége alól. Jellemzően adóhátralékot és kifizetetlen számlákat felhalmozó cégeket vesznek át, és ezek megfizetése nélkül „menedzselik le” a cég megszűnését. A folyamat általában a cég többlépcsős – lenyomozhatatlan külföldi vagy hajléktalan hazai magánszemélynek történő – eladásával kezdődik, majd a papírok és pecsétok elégetése következik. A cégtemetőkre jellemző, hogy egyes címek, magánszemélyek újra és újra előkerülnek akár több száz felszámolás közeli cég esetében is.”

(http://index.hu/gazdasag/ado_es_koltsegvetes/2013/09/10/ezernyolcszaz_ceg_egy_szekhelye_n/ [Letöltve: 2013.10.07.])

Vannak olyan esetek is, amikor a cégek eleve lehetetlen helyszínre vannak bejelentve, például hajléktalanszállóra, vagy olyan személyek nevén, akik el vannak tiltva a cégbejegyzéstől. De olyan példák is előfordulnak, amikor a céget azért nem lehet adóeljárás alá vonni, mert egy külföldi személy nevére van bejelentve. A cégbejegyzések olykor olyan más cégeken keresztül mennek, amelyek átvállalják a bejegyzéssel járó valamennyi munkát. Ezek az úgynevezett székhelyszolgáltatók. A székhelyszolgáltatók felvállaltan biztosítanak adminisztratív székhelyet a frissen alapított és a már működő vállalatok ezreinek. Azért fontos erre a részre kitérni, mert a jelenlegi magyar jogi keretek engedélyezik a székhelyszolgáltatási tevékenységet, azzal a kivétellel, hogy új székhelyszolgáltatót már nem lehet alapítani. Egyéb irányt vannak olyan gazdasági helyzetek, amikor ez a szolgáltatási tevékenység valóban indokolt. Ilyen például az iparüzési adó esete. Van, amikor egy település kedvező iparüzési adót és más adófeltételeket kínál. Ilyen esetekben olyan cégeknek is érdemes áthelyezni a székhelyüket, akik tevékenységüket már máshol végzik. Az egyik oka, hogy az ilyen székhelyszolgáltató cégek a szürkegazdaság alapjává válnak, az, hogy a gyors eljárás érdekében ezek a cégek mindent megtesznek.

Egy címen bejegyzett cégek száma Budapesten

2. táblázat

Sorszám	Székhelycím	Bejegyzett vállalatok száma, darab (2010-2013)
1.	1064 Budapest, Podmaniczky u. 57.	1813
2.	1141 Budapest, Szugló u. 82.	1450
3.	1085 Budapest, József körút 69.	1250
4.	1054 Budapest, Honvéd u. 8.	1166
5.	1184 Budapest, Aranyeső u. 8.	1089
6.	1063 Budapest, Szinyei Merse u. 10.	1073
7.	1037 Budapest, Bokor u 9–11.	788
8.	1157 Budapest, Nyírpalota u 5.	782
9.	1078 Budapest, Rottenbiller u 44.	734
10.	1115 Budapest, Bártfai u 44.	733

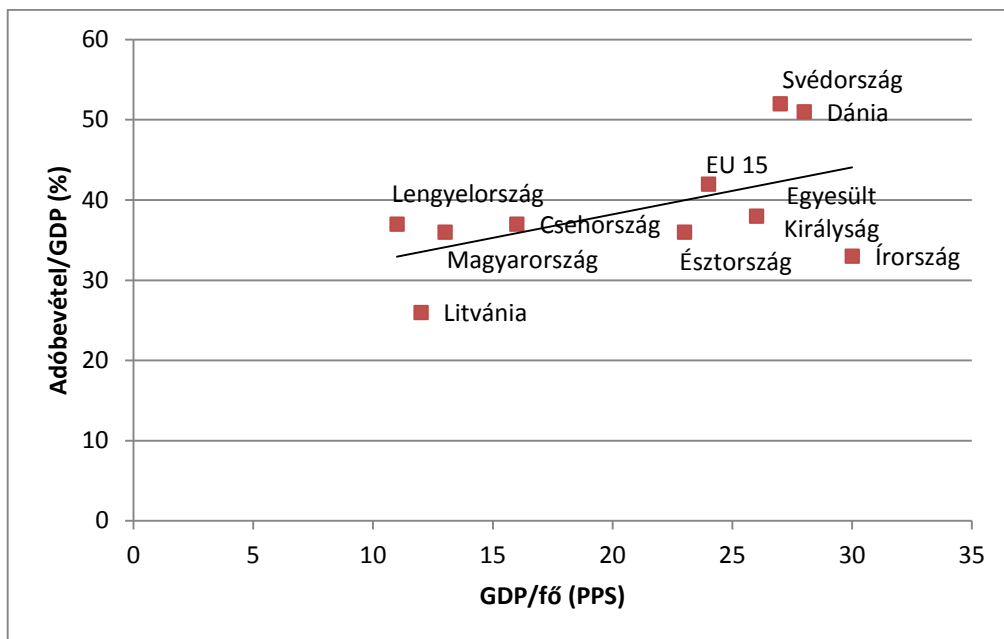
Forrás:

http://index.hu/gazdasag/ado_es_koltsegvetes/2013/09/10/ezernyolcszaz_ceg_egy_szekhelyen/

2.2.3 Adórendszer jellegéből adódó tényezők

„A magyarországi adórendszer központi és helyi alrendszerre tagozódik. A központi költségvetés bevételeinek több, mint 80%-át az adó- és adójellegű befizetések alkotják. A mai magyar adórendszerben az úgynevezett főadók erős koncentrációja figyelhető meg. A négy főadó (ÁFA, jövedéki adó, SZJA, TAO) a központi költségvetés összes bevételeinek több mint háromnegyedét adja. A legnagyobb súllyal a közvetett adók szerepelnek és ezen belül is a legjelentősebb bevételi forrás az ÁFA, ami egymaga több mint 20%-os részarányt tesz ki a költségvetési bevételen belül.” (<http://nav.gov.hu/data/cms113333/adokalauz.pdf>, 3. oldal)

A magyar adórendszer jellegzetességeinek felsorolását más adórendszerekhez való viszonyítással is lehet elemezni. Széles körben elterjedt az a tény, hogy az Európai Unión belül szoros összefüggés van egy ország fejlettsége és jövedelem centralizációs hányada között. Ez azt jelenti, hogy minél nagyobb egy országban az egy főre jutó GDP, annál nagyobb az adóbevételek aránya is. A magyar jövedelem centralizációs hányad, valamint az adóbevételek aránya a GDP-n belül csak kis mértékben haladja meg az ország gazdasági fejlettségének szintjét. Ezt mutatja az alábbi ábra is.

3. ábra: **Jövedelem centralizációs arányok az EU-ban**

Forrás: Benedek és szerzőtársai, [2006]

Fontos tényező a magyar adórendszerben, hogy a fogyasztást terhelő, közvetett adók GDP-hez viszonyított aránya relatíve magas. Ezen kívül azt is megfigyelhetjük, hogy a közvetlen adók kisebb szerepet játszanak, ennek ellenére azonban viszonylag jelentős az úgynevezett adóék. Ide sorolhatjuk még azt is, hogy a tőkejövedelmeket terhelő adók aránya viszonylag alacsony.

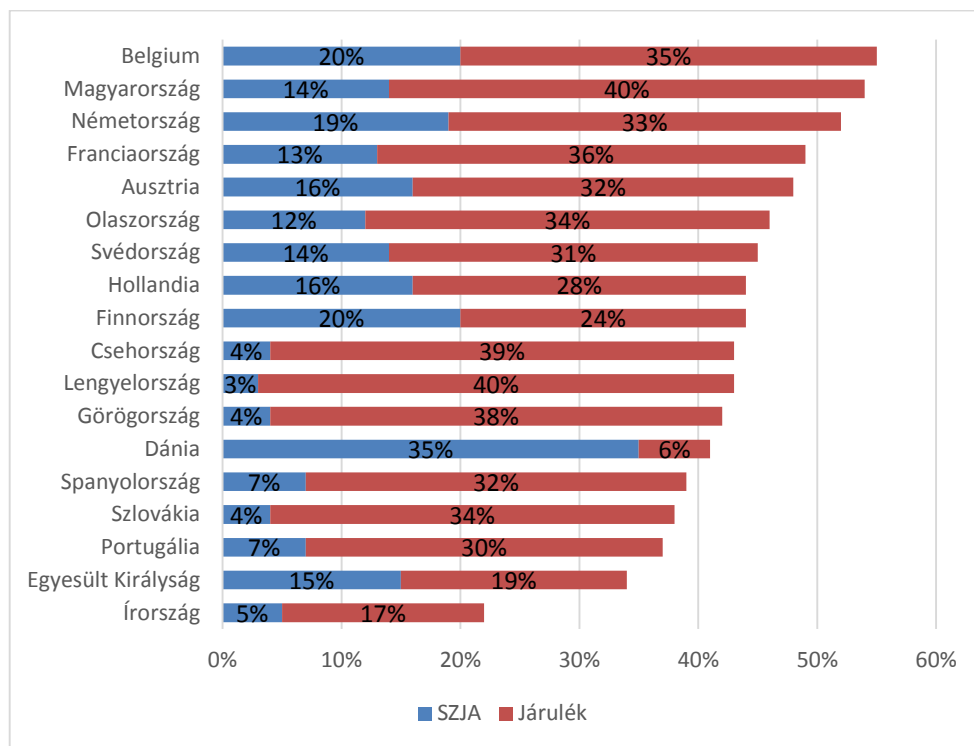
Más szempontból pedig az figyelhető meg, hogy a magyar adórendszer aránytalanul terheli az adózókat. Ez az adórendszer egészének igazságtalanságára vezethető vissza, valamint arra, hogy az adóteher progresszivitása nem kiegyenlített. Számos, kevésbé igazolt vélekedés szerint a magas jövedelmű rétegek közteherviselése Magyarországon elmarad az igazságos mértéktől.

Szerkezetileg azt mondhatjuk, hogy a központi adók túlsúlyban vannak a helyi adókkal szemben, amiknek viszonylag alacsony az arányuk.

(<http://econ.core.hu/doc/parbeszed/semjen.pdf> [Letöltve: 2013.10.06] 219, oldal)

Továbbá jellemző az is, hogy Magyarországon a legmagasabbak között van a bérteher a többi országhoz viszonyítva. Ennek oka abban keresendő, hogy a közterhek viselésén aránylag kevesen osztoznak. A magas bérteher önmagában még nem is okozna esést az adómorálban, hiszen a skandináv országokban is magas az egy főre jutó adóteher. A probléma ott kezdődik el, amikor az emberek nem tapasztalják a redisztribúciós hatást. Svédországban például a

beszedett adókat úgy osztják szét, hogy azok hatását a mindennapi életben, valamint a magas életszínvonalon egyértelműen meg lehet érezni. Nemzetközi viszonylatokban Magyarország a maga 67%-ával az átlagkeresetet terhelő adóval az élen van Európában. Azt is tisztázhatjuk, hogy Magyarországon az átlagos adófizetők száma, akik bérjövedelem után adóznak, körülbelül 3,7-4,5 millió fő között alakult az elmúlt időszakban. Mivel egyre nagyobb a nyugdíjasok száma, és nem elhanyagolható azoknak a száma sem, akik nem adóznak (kedvezmények miatt, vagy gyerekek, diákok), ezért ennek a pár millió embernek kell eltartani mind a 10 millió főt. Itt jöhet szóba a Ratkó-korszak hatása, ami sajnos mindannyiunk számára ismert tény. Ebből eredően az adórendszernek az a tulajdonsága, hogy túlterheli a magyar embert, szinte elkerülhetetlen, akár elégedetlenséget teremt az adómorálban, akár nem.

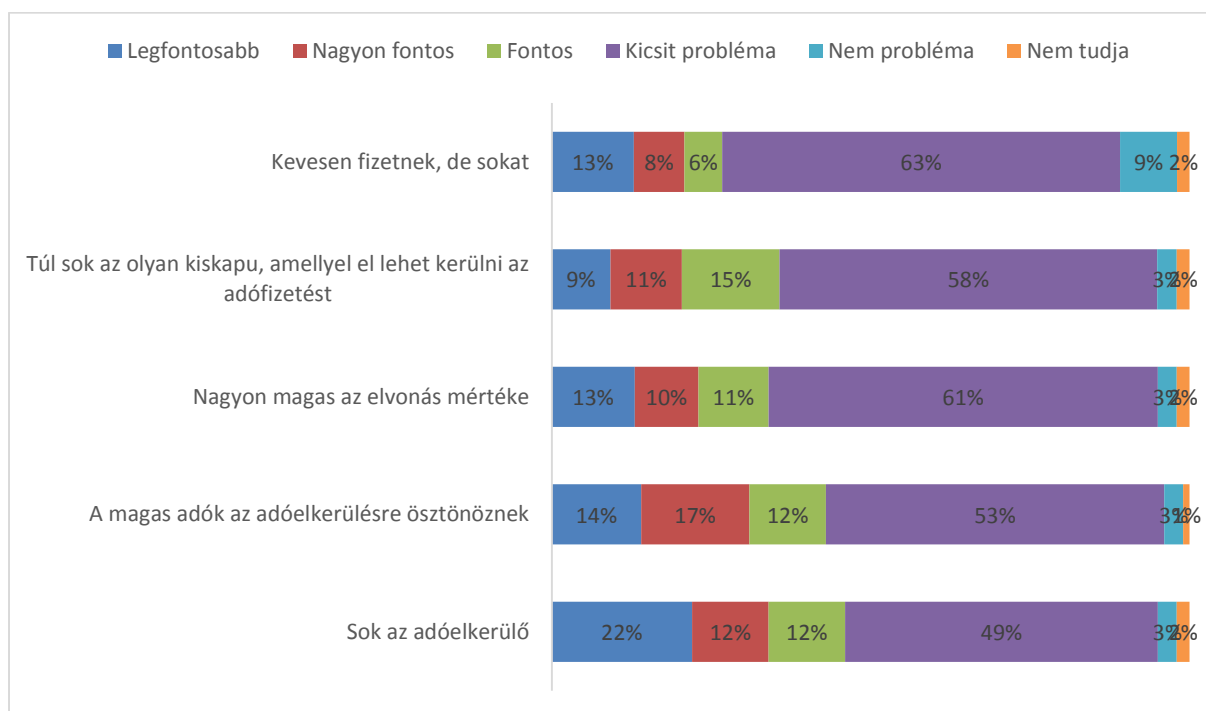

4. ábra: Járulékok és a személyi jövedelemadó összege az átlagkeresetek szintjén, a bérköltség %-ában

Forrás: Adókalauz, [2009]

A következő ábra azt mutatja, hogy az emberek legnagyobb százaléka még mindig azt tartja a legnagyobb problémának az adózással kapcsolatban, hogy nagy százalékban vannak jelen az adóelkerülők. Ezen a százalékon lehetne javítani az adóhatósági ellenőrzések hatékonyságának növelésével, vagyis a bizonyítási eljárás során használatos eszközök

javításán, modernizálásán. Ebből következik az adóhatóság ellenőrzési hatékonyságának kérdésköre.

5. ábra: Az adórendszer problémáinak jelentősége az emberek szerint (2008. január)

Forrás: Adókalauz [2009]

2.2.4 Az adóhatóság hatékonysága

Az adóhatóságnak az adórés csökkentésére való ráhatása alapvetően három szinten jelentkezik. Az első az adózók tájékoztatási kötelezettsége, a második az ellenőrzés folyamata a harmadik pedig a végrehajtás. A következő sorokban ezeket fejtem ki bővebben.

2.2.4.1 Tájékoztatás

Az adóhatóság 2012-es évkönyvében olvashatjuk, hogy az év során az adótudatosság javítása, az adóalanyok jogkövető magatartásának elősegítése érdekében a hivatal folyamatosan bővítette ügyfélkapcsolati, tájékoztatási, szolgáltatási körét. Ebből következően a megfelelő adómorálhoz és ezáltal az adórés csökkentéséhez az is fontos, hogy az adózók tisztában legyenek kötelezettségeikkel és az adminisztráció folyamatával, valamint azzal, hogy abból a

pénzből, amit ők befizetnek, az állam mire költ. Az év elején kísérleti jelleggel egyes ügyfélszolgálatokon bevezetésre került az ügyfél-tájékoztatás legújabb formája a QR-kód. Ez főleg az okos telefonnal rendelkezők számára okoz könnyítést. 2012 második negyedévéől internetes ügyfélszolgálati időpontfoglalás is lehetséges, amely csökkenti a hosszú várakozási időt.

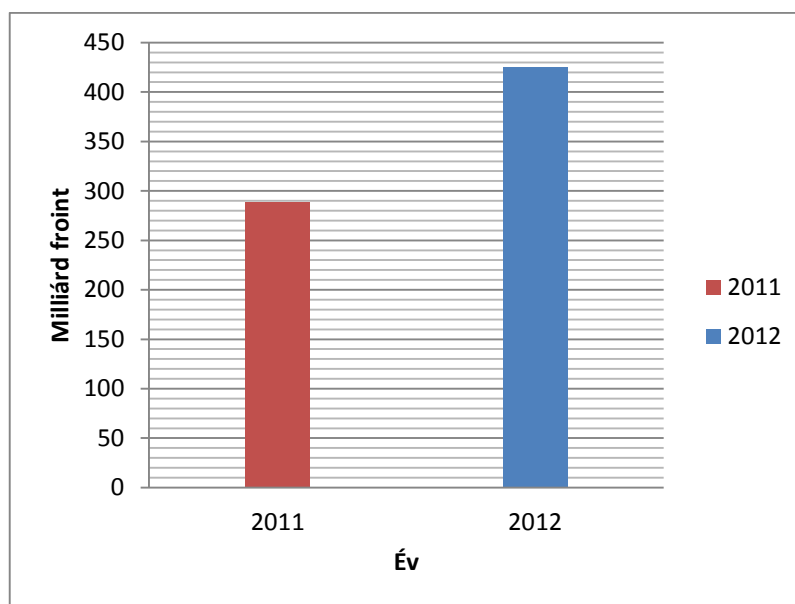
Az egyre népszerűbb elektronikus szolgáltatások közül a nagy hatékonysággal működő telefonos ügyintézés egyre többen választják. Ennek legjobban működő formája a Tájékoztató Contact Center (TCC). A rendszer közel 1,3 millió hívást fogadott 2012-ben. Ez 6,5%-os növekedés az elmúlt évhez képest. A sikeresen fogadott, 753443 hívásszám 11%-al haladta meg az előző év adatait, miközben aránya 57%-ról 59%-ra nőtt. A tájékoztatási területen 25,5 ezer tájékoztatást kérő e-mailt válaszoltak meg sikeresen. (NAV évkönyv [2012])

2.2.4.2 Ellenőrzés, végrehajtás

Az ellenőrzés és a végrehajtás hatékonyságát a következőkben szintén statisztikai adatokkal fogom szemléltetni az elmúlt két évben, valamint 2013 első felében.

Az első fontos mutató az ellenőrzési szakterület utólagos átfogó és egyes adónem ellenőrzéseinek megállapításai 2011-ben és 2012-ben.

A következő ábra statisztikai adataiból látható, hogy jelentős mértékben növekedett ugyan az ellenőrzések során feltárt adóhiány, amely viszont nem feltétlenül az adóellenőrzés hatékonyságának eredménye, sokkal inkább az egyre szélesebbé váló adókikerülő magatartásoknak köszönhető. Ezt támasztja alá a korábban már tárgyalt cégtemetők, székhelyszolgáltatók kérdésköre, valamint a következőkben ismertetett, önkéntes fizetést nem teljesítő adózók ellen indult végrehajtási eljárások magas száma is.

6. ábra: Az ellenőrzési szakterület utólagos átfogó és egyes adónem ellenőrzéseinek megállapításai 2011-2012 (milliárd Ft)

Forrás: NAV évkönyv 2012

A második fontos mutatószám a bevételek alakulása. 2012-ben a NAV összességében 10218 milliárd forint nettó bevételt realizált, amely közel 10%-al haladta meg a 2011-es 923,9 milliárd forintot. A növekedés az úgynevezett kiemelt adónemeknek köszönhető. Ezekből összesen 818 milliárd forint többlet folyt be, amely elsősorban az általános forgalmi adó, TB járulék, egészségügyi hozzájárulás, SZJA és jövedéki adóbevételek emelkedésének köszönhető. Ezek közül kitűnik az ÁFA, amely 527,9 milliárd forinttal haladta meg az előző évi bevételt. A növekedésben nagy szerepe volt az adó visszautalására vonatkozó 75 napos szabály bevezetésének, valamint az EB döntése alapján 2011. évben visszautalt jelentős összegű adónak. A személyi jövedelemadóból 1614 milliárd forint befizetés és 115,6 milliárd forint visszaigénylés mellett 1498,4 milliárd forint nettó bevétel képződött. A bevétel növekedése első sorban a jogszabályi változásoknak köszönhető. A társadalombiztosítási járulékból 2012. évben 334,6 milliárd forint folyt be, amely 103,4 milliárd forinttal haladta meg az előző évi teljesítést. Ezen kategória növekedésében is nagy szerepet játszott a jogi szabályozás változása. Az egészségügyi hozzájárulás nettó bevétele 108,8 milliárd forintra emelkedett a tavalyi 54,3 milliárd forintról, és ez a költségvetési előirányzatot 9,5 milliárd forinttal haladja meg. Ez az eredmény az EHO-val kapcsolatos jogi szabályozások következménye. A részletes bevételeket az egyes táblázat tartalmazza. (NAV évkönyv [2012])

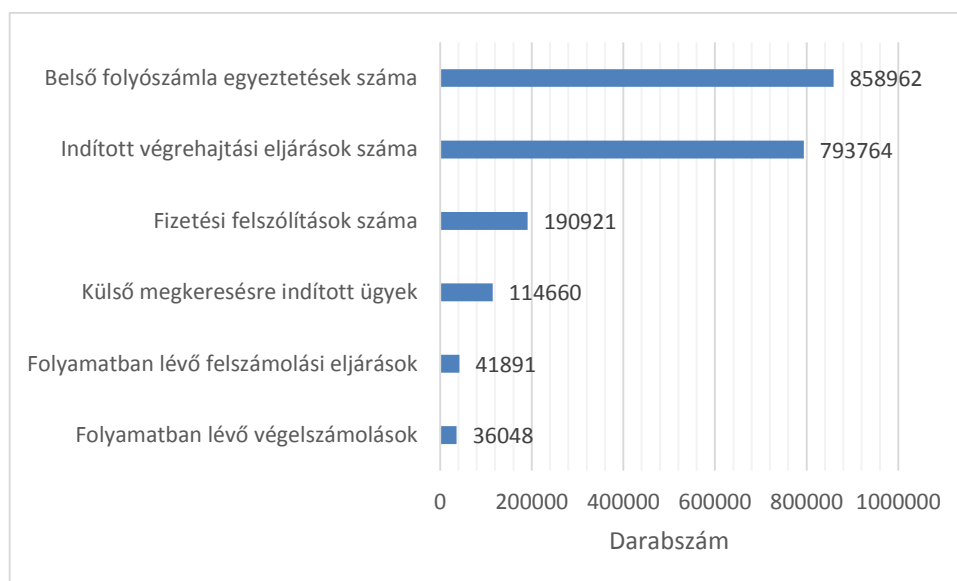
A kiemelt adónemek és járulékok nettó bevételei

3. táblázat

Megnevezés	2012. évi előirányzat (milliárd Ft)	Pénzforgalmi egyenleg (milliárd Ft)		Index 2012/2011 (%)	2012. évi előirányzat teljesítése (%)
		2011. év	2012. év		
	1.	2.	3.	4.=3./2.	5.=3./1.
Személyi jövedelemadó	1 574,30	1 382,80	1 498,40	108,40	95,20
Általános forgalmi adó	2 817,20	2 219,50	2 747,40	123,80	97,50
Társasági adó	356,20	316,60	342,30	108,10	96,10
Tb járulék bevételek	3 348,70	3 231,20	3 334,60	103,20	99,60
Egészségügyi hozzájárulás	99,30	54,30	108,80	200,40	109,60
Jövedéki adó	913,90	875,10	929,40	106,20	101,70
Népegészségügyi termékadó	20,00	-	19,10	-	95,50
Környezetvédelmi termékdíj	60,00	19,80	56,40	284,80	94,00
Ágazati különadók	155,00	171,90	165,60	96,30	108,80
Pénzügyi szervezetek különadója	187,00	186,40	84,90	45,50	45,40
EVA	225,00	172,30	146,50	85,00	65,10
Adó- és járulékbévételek összesen	9 756,60	8 629,90	9 433,40	109,30	96,70
NAV és jogelődje által kezelt bevételek összesen	10 532,00	9 323,80	10 195,60	109,40	96,80

Forrás: NAV évkönyv [2012]

A végrehajtási eljárásoknál elmondhatjuk, hogy a NAV-nak 2012. évben kiemelt feladata volt a folyamatosan aprózódó adóhátralék kezelése. Ehhez hozzátartozott a végrehajtási tevékenység folyamatos intenzitás növelése. Ennek megfelelően 2012-ben több mint 908 ezer végrehajtási eljárás indult. Az értékösszege mintegy 1070 milliárd forint, mely több mint 13%-al haladta meg az előző év azonos időszaki adatát. A behajtási adatok azt mutatják, hogy a kis- és középvállalkozásoknak 2012-ben tovább romlott a pénzügyi helyzete, ezért elsősorban az intenzívebb hátralékkezelési tevékenység során lehetett csak szerényebb növekedést elérni.

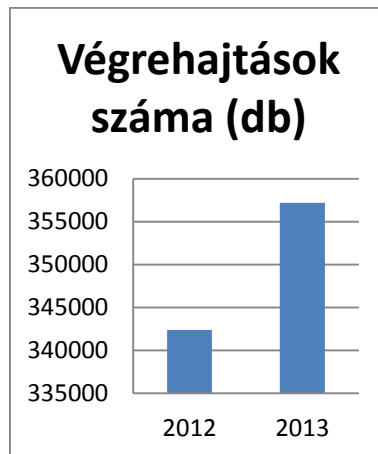

7. ábra: **Fontosabb behajtási adatok 2012-ben a NAV által**

Forrás: NAV évkönyv [2012]

A legeredményesebb végrehajtási cselekmény, az inkasszók hatékonysága romlott, tovább csökkent a foglalható/értékesíthető vagyonelemek köre is, a nemleges foglalások száma jobban nőtt, mint az eredményeseké.

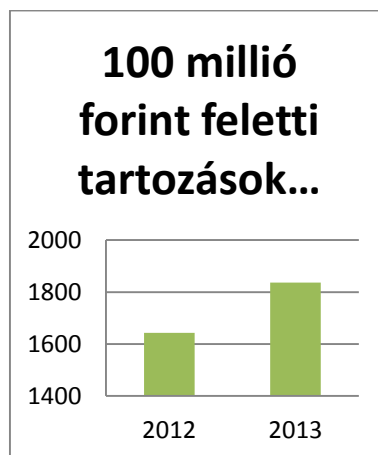
A következőkben néhány olyan statisztikát szeretnék felsorolni, amelyek az utóbbi fél év végrehajtásával kapcsolatos. 2013 szeptemberében 360 ezer végrehajtás volt folyamatban, ami minden eddigi adatot felülmúlt. Az ezekkel a végrehajtásokkal kapcsolatos tartozások összege meghaladta az ezermilliárd forintot. A tavalyi számokhoz képest ez azt jelenti, hogy a végrehajtások száma 4,5%-al, az ebből adódó tartozások pedig 22,8%-al emelkedtek. Jelentős változást vehetünk észre a NAV által vizsgált cégek és magánszemélyek listájában. Azon cégek száma, akik 180 napon keresztül folyamatosan magas összegű tartozással vannak jelen a nyilvántartásban, elérte az 1836-ot, ami 193-al több a tavalyihoz képest. A jelentős, 10 millió forint feletti tartozással rendelkező magánszemélyek száma ez alatt szintén nőtt, 4066 főre – a 2012-es 3749-hez képest – viszont az összes tőlük származó adótartozás mértéke 213,5 milliárd forintról 189,8 milliárd forintra csökkent. A kérdés az, hogy az előzőekben felsorolt tényezők közül melyik a legfontosabb, melyiknek a változtatása lehetne legnagyobb hatással a mutatók pozitív változására.

8. ábra: Végrehajtások

9. ábra: 10 millió forint feletti tartozások magánszemélyeknél

10. ábra: 100 millió forint feletti tartozások cégeknél

Forrás: http://index.hu/gazdasag/2013/07/25/majdnem_ketezer_ceg_a_feketelistan/ (Letöltve: 2013.10.13)

Fontos szempont, hogy annak ellenére, miszerint nőtt a végrehajtások száma, ezzel együtt szinte egy időben emelkedett a tartozások összege is, ami azt a felvetést bizonyítja, hogy az adóellenőrzés során, a bizonyításoknál szigorúbb eljárásra van szükség. Ahhoz azonban, hogy teljes bizonyossággal válaszolni tudjunk erre a kérdésre, meg kell vizsgálnunk, hogy milyen hatékonysággal működik ma egy adóellenőrzés, ezen belül pedig a bizonyítás. A következő részekben ezt a tényezőt vizsgálom részletesebben.

3. ADÓELLENŐRZÉS

3.1 Adóellenőrzés célja, feladata

Az adóellenőrzés elsődlegesen ellenőrzi az adózással kapcsolatos szabályok betartását és az adókötelezettségek teljesítését. Ezzel az a célja, hogy megvizsgálja, az adóalanyok szabályszerűen tettek-e eleget az adókötelezettségüknek. Az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény (továbbiakban: Art.) rögzíti, hogy:

„Az ellenőrzési irányokat úgy kell meghatározni, hogy az ellenőrzöttség tudata az adózókat az önkéntes jogkövetésre ösztönözze.” (Art. 86.§ [2])

Az első fejezetre visszatérve itt tehát láthatjuk, hogy a törvény közvetetten leírja, hogy mivel lehetne az adórést csökkenteni. A kérdés az, hogy később a bizonyítási eszközök vizsgálatánál vajon a jogszabályok megfelelő minőségben biztosítják-e az ellenőrzés számára a pozitív eljárási kimenetet.

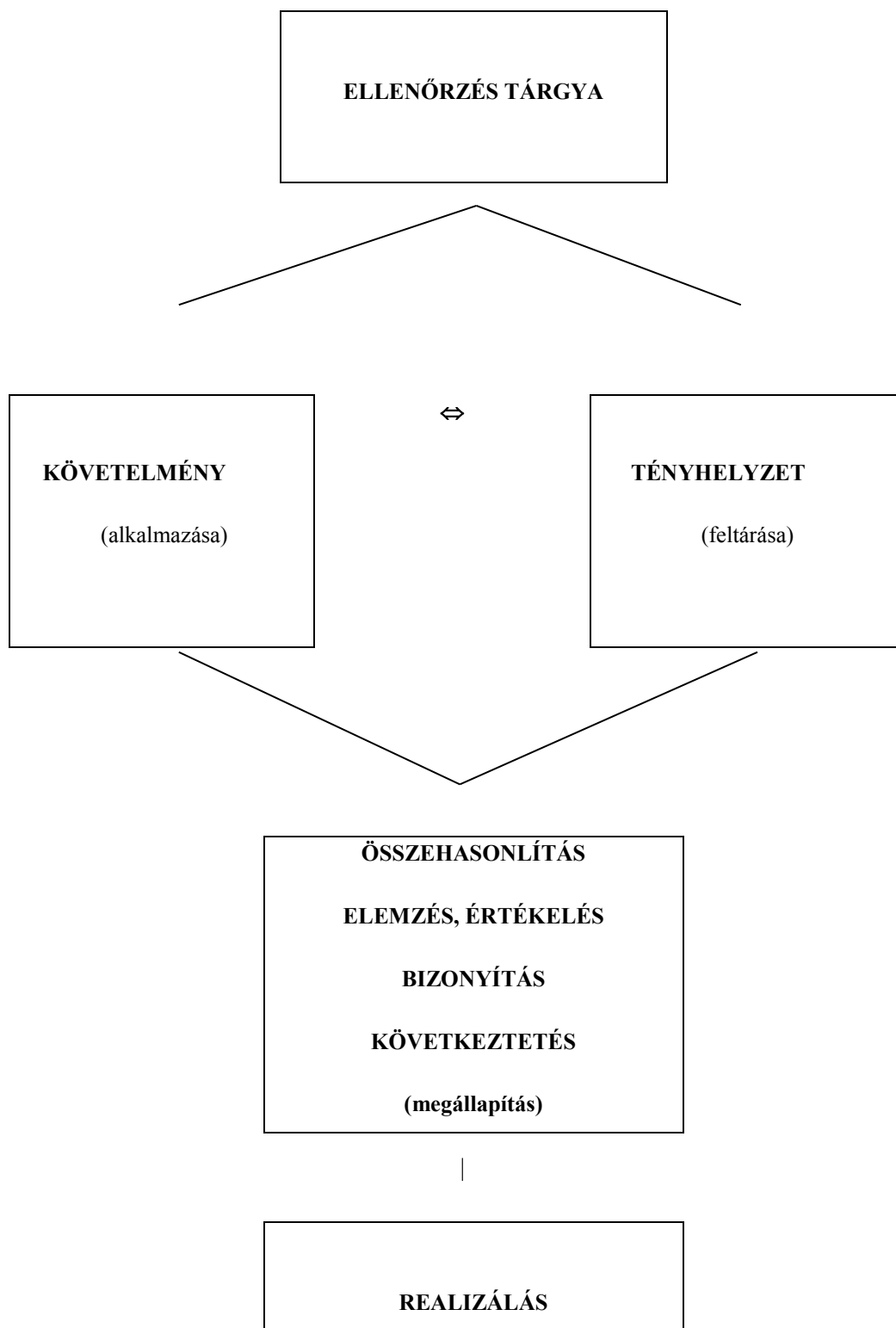
3.2 Az általános adóellenőrzési modell

Egyszerű modellje:

Ellenőrzés alatt olyan tevékenységet értünk, amely „a tények feltárására, megállapítására és a tényeknek a követelményekhez, illetve a követelmények összehangolt rendszeréhez viszonyított értékelésére irányul”. (Dr. Nagy László - Adóellenőrzési alapismeretek [2007], 6. oldal)

Az ellenőrzés tárgyának tekinthetünk bármely cselekvést, döntést, eseményt vagy fizikai értelemben vett tárgyat. Az ellenőrzés során bizonyos követelményeket állítunk fel, amelyekhez tényeket rendelünk hozzá. Az ellenőrzési tevékenység középpontjában tehát az a kérdés áll, hogy az ellenőrzés tárgyára vonatkozóan az ellenőrök által feltárt tényhelyzet

megfelel-e a követelményeknek, illetve ha eltér azoktól, akkor miben, mennyivel, hogyan és miért, milyen okokra visszavezethetően. (Dr. Nagy - Adóellenőrzési alapismeretek [2007])

11. ábra: Az adóellenőrzés modellje

Forrás: Dr. Nagy László

3.3 Az adóellenőrzés jogszabályi alapja

Az adóellenőrzés jogszabályi alapját három fő csoportba oszthatjuk. Ezen csoportok az eljárási szabályok, az anyagi adójogszabályok és az adóellenőrzéshez esetenként, közvetett módon kapcsolódó jogszabályok.

Eljárási szabályok

- a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. tv
- a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szervezetéről és egyes szervek kijelöléséről szóló 273/2010. (XII. 9.) Kormányrendelet
- az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. tv.
- a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. tv.
- a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. tv.

Anyagi adójogszabályok (a legfontosabbak) a számvitelről szóló 2000. évi C. tv.

- az általános forgalmi adóról szóló 2007. évi CXXVII. tv.
- a társasági adóról és az osztalékadóról szóló 1996. évi LXXXI. tv.
- személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. tv.
- a jövedéki adóról szóló 2003. évi CXXVII. tv.
- a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről szóló 1997. évi LXXX. tv.
- az egyszerűsített vállalkozói adóról szóló 2002. évi XLIII. tv.

Az adóellenőrzéshez esetenként, közvetett módon kapcsolódó jogszabályok (a legfontosabbak)

- a gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. tv.
- a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. tv.
- a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. tv.
- a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. tv

(Dr. Nagy László – Adóellenőrzési törzsanyag [2011])

4. BIZONYÍTÁSI ESZKÖZÖK AZ ADÓELJÁRÁS SORÁN

„97. § (4) Az ellenőrzés során a tényállást az adóhatóság köteles tisztázni és bizonyítani, kivéve, ha törvény a bizonyítást az adózó kötelezettségévé teszi.” (Art. 97. § [4])

A törvényi előírásból adódóan fő szabály szerint az ellenőrzés során a bizonyítási teher az adóhatóság oldalán jelentkezik. Ez alól azonban vannak kivételek. Például:

- becslés esetén, ha az adóhatóság bizonyítja, hogy a becslés feltételei fennállnak, továbbá azt, hogy a becslés alapjául szolgáló adatok, tények, körülmények, valamint a becslés során alkalmazott módszerek az adó alapját valószínűsítik, ugyanakkor az ettől való eltérést már az adózónak kell bizonyítania.
- a Társasági adó előírásai szerint az adókötelezettséget, az adót befolyásoló, annak csökkenését eredményező szabály, adóelőny (adómentesség, adókedvezmény) annyiban alkalmazható, illetőleg érvényesíthető, amennyiben az annak alapjául szolgáló jogügylet, más hasonló cselekmény tartalma megvalósítja a szabály, az adóelőny célját. Az alkalmazhatóságot, illetőleg az érvényesíthetőséget annak kell bizonyítania, akinek az érdekében áll.
- az ÁFA törvény szerint az adófizetési kötelezettség beáll abban az esetben is, ha teljesítés hiánya ellenére számlakibocsátás történik. A joghatás a számlán a termék értékesítőjeként, szolgáltatás nyújtójaként szereplő személyre, szervezetre áll be, kivéve, ha kétséget kizáróan bizonyítja, hogy számlakibocsátás ellenére teljesítés nem történt, vagy teljesítés történt ugyan, de azt más teljesítette.

A következőkben áttekintem az ellenőrzés során alkalmazandó bizonyítási eszközöket, amelyeket az Art. az alábbiak szerint szabályoz:

„97. § (5) Bizonyítási eszközök és bizonyítékok különösen: az irat, a szakértői vélemény, az adózó, képviselője, alkalmazottja, illetőleg más adózó nyilatkozata, a tanúvallomás, a helyszíni szemle, a próbavásárlás, a fel nem fedett próbavásárlás, a próbagyártás, a helyszíni leltározás, más adózók adatai, az elrendelt kapcsolódó vizsgálatok megállapításai, az adatszolgáltatás tartalma, más hatóság nyilvántartásából származó vagy nyilvánosan elérhető elektronikus adat, információ.” (Art. 97.§ [5])

Az adóeljárás során használt eszközöknél a csoportosítási alap lehet aszerint, hogy hagyományos vagy újszerű bizonyítási eszközökről beszélünk. A hagyományos eszközökön belül megkülönböztetünk közvetlen és közvetett eszközöket.

4.1 Hagományos eszközök

A hagyományos eszközöknél fontos megemlítenünk, hogy ezek valódiságának vizsgálata során főleg a számviteli alapelvekre támaszkodunk. Ezek az elvek adják azt az alapot, amelyen később el lehet indulni az ellenőrzésben, bizonyításban.

4.1.1 Közvetett eszközök

4.1.1.1 Irat

A hagyományos eszközök legjobban hasznosítható eleme az **irat**. A vizsgálat során tehát itt a számviteli alapelvek figyelembe vétele alapján nézik meg a számlákat, bizonylatokat. Az ebben az esetben alkalmazott számviteli alapelvek: a valódiság elve, a teljesség elve, a tartalom elsődlegessége a formával szemben, a költség-haszon elv. Ezen kívül vizsgálandó még, hogy szabályozott-e a bizonylatok kiállításának, kezelésének, áramoltatásának rendje. Nem elég azonban csak a számviteli alapelvek figyelembe vétele, fontos arra is kitérni, hogy alakilag és tartalmilag helytálló-e a bizonylat.

A **valódiság elvének** vizsgálatakor az ellenőrzés azt vizsgálja, hogy a számlán feltüntetett gazdasági esemény a valóságban megtörtént-e, és ha igen, a számla által leírt formában, összegben. Azon adóalanyok, amelyek olyan számlát állítanak ki, amelyek meg nem történt gazdasági eseményt neveznek meg, vagy nem létező adóalanyok állítanak ki számlát, ezzel a valódiság elvét sértik meg.

A **teljesség elve** egyrészt a bizonylati elv érvényesítése, mint a szabályszerűség alapja, másrészt pedig a bevétel- és költségelszámolások különös szabályain keresztül a szabályszerűségi ellenőrzéshez kötődik. Ez az elv a valódiság elvével egyetemben működik, és konkretizálva azt mondja ki, hogy minden gazdasági eseményt rögzíteni kell a könyvekben. Ez a bizonyítási eljárás során úgy jelenik meg, hogy a könyvelésnek konzisztensnek kell lennie a meglévő bizonylatokkal. A hiányos könyvelés vagy a

bizonylatok hiánya az ellenőrzés során már arra enged következtetni, hogy a későbbiekben az adott tételnél problémák lehetnek az adózónál.

A harmadik elvnek, miszerint a **tartalom elsődlegességet élvez a formával szemben**, kapcsolata van az Adózás rendjéről szóló törvénnyel. Részletesebben, mindkettő leírja, hogy a szerződést, ügyletet és más hasonló cselekményt valódi tartalmuk szerint kell minősíteni. A fiktív számlákkal való kapcsolatban ez úgy jelenik meg, hogy ha egy szerződés színlelt vagy jogszabályba ütközik, a számla fiktívnek tekinthető.

Az utolsó elv, amit figyelembe kell venni egy irat vizsgálatakor, a **költség-haszon** elv. Gazdasági tevékenység folytatásakor általában mérlegelni kell a költségeket, és az azzal szemben álló bevételeket. Ezt a mérlegelést a könyvelés hűen tükrözi. Egy bevételt eltitkoló adózóval szemben ez az elv kiválóan használható, hiszen a könyvelésből egyértelműen kiderül, hogy az elszámolt költségekkel szemben mennyi bevétel áll és ezen bevételeket rögtön hozzá lehet kapcsolni a bizonylatokhoz. Ha az adózó nem tud a könyvelésnek megfelelő bizonylatot felmutatni, akkor a fiktív számla megléte szintén erősen valószínű.

Fontos leírni, hogy az adóhatóság mikor tekint hitelesnek egy bizonylatot. Visszatérve az előzőekben rögzítettekhez, ez azért is jelentős, mert egy adózónak, aki számlát állít ki, ismernie kell ezeket az elveket. Ennek hiányában a NAV köteles tájékoztatni az adózót, hogy az ellenőrzés során miket vesznek figyelembe. Ennek megfelelően tehát egy könyvelésben megtalálható tétel hiteles, ha:

- a valóságban is megtalálható
- bizonyítható
- kívülállók által is megállapítható
- az értékelése megfelel a törvényi előírásoknak.

Ezen követelmények meglétét általában nyilatkozatokkal, tanúvallomásokkal, helyszíni szemlével, szakértői véleménnyel és egyéb eszközök alkalmazásával lehet alátámasztani.

4.1.1.2 Nyilatkozat

A következő bizonyítási eszköz a **nyilatkozat**. Az adózó nyilatkozat tételére általában a bizonyítási eljárásban kerül sor. Ezt az adózó azonban meg is tagadhatja minden jogkövetkezmény nélkül. Ha viszont nyilatkozatot tesz, akkor a valóságnak megfelelő

információkat kell szolgáltatnia, amit az adóhatóság bizonyítékként használhat fel. Az Art. azonban egy olyan esetet is nevesít, amikor az adózó nyilatkozatát más adózót érintő ügyekben használhatják fel [Art. 48.§ (1)]. Ilyenkor az adóhatóság az adózót – a vele szerződéses kapcsolatban állt, vagy álló adózók adókötelezettségének megállapítása, illetve ellenőrzése érdekében nyilatkozattételre kötelezheti, az által ismert, illetve nyilvántartásában szereplő adatról, tényről, körülményről. Ha a szerződéses partner nem ismeri el a gazdasági esemény megtörténtét, az adóhatóság kapcsolódó vizsgálatot rendel el.

4.1.1.3 Tanúmeghallgatás

Mindezek után következik a **tanúmeghallgatás**, mint bizonyítási eszköz. A tanúvallomás során a következő kötelezettségeket kell maradéktalanul betartani:

- megfelelő helyen és időben való megjelenés
- ügyvel kapcsolatos vallomástételi kötelezettség
- teljes igazság feltárásával járó igazmondási kötelezettség

Ezek megsértése akár büntetőjogi következményeket is vonhat maga után.

Egy-egy ilyen meghallgatás alkalmával az adóhatóság teendője:

- meggyőződni a tanú személyazonosságáról
- nyilatkozni arról, nem elfogult-e
- jegyzőkönyvet készíteni
- betartani ezen jegyzőkönyv szigorú alaki és tartalmi követelményeit
- megtervezni a tanúmeghallgatás menetrendjét
- a meghallgatás során arra kell törekedni, hogy a kérdés-felelet a tényekre korlátozódjon

(Revizorok Kézikönyve – Kompkonzult KFT, [1998])

4.1.1.4 Szakértői vélemény

A **szakértői véleményt** általában akkor használják, ha az adott ügylet megítéléséhez különleges szakértelem szükséges és ezzel az adóellenőr nem rendelkezik. Négy leggyakoribb esete értékbecsléseknél, kölcsön ügyleteknél, értékpapírok adásvétele kapcsán és klasszikus fiktív számlás ügyeknél fordul elő, ez utóbbi esetben főként írásszakértő igénybevételével.

4.1.1.5 Más adózók adatai

Más adózók adatai lehetnek például a számlakibocsátó szigorú számadású nyilvántartása, bélyegző nyilvántartása, készletnyilvántartása vagy pénztárelszámolása. Ezen kívül felhasználhatók más adózók adatai a bizonyítási eljárás során a következő esetekben is:

- a pénzügyi fedezet vizsgálatakor, ha a szállítói számla kifizetése tagi kölcsönből történt. Ebben az esetben tovább kell vizsgálni annak forrását, a tag vagy a további láncszemként megjelölt személy ellenőrzésének elrendelésével.
- ha a számítógépes számlázó program felülvizsgálatakor megállapítást nyer, hogy nem biztosítja zárt rendszerben a törvényi előírásokat vagy manipulálható.
- építőipari tevékenység végzésekor, ha a megrendelő cégnél a munkahelyre történő belépésnek szigorú előírásai vannak, akkor az alvállalkozók foglalkoztatásának ellenőrizhetősége viszonylag egyszerű, meg kell ismerni a beléptetés szabályozását, nyilvántartását, azonosítva az alvállalkozók dolgozóinak személyét.

4.1.2 Közvetlen eszközök

4.1.2.1 Helyszíni leltározás

A tanúmeghallgatás után a **helyszíni leltározás, egyeztetés következik**. Az adóellenőrzéshez kötődően a leltározásnak négy gyakoribb alkalmazási területe van:

- a későbbi adóellenőrzés során történő felhasználás érdekében, de egyben egy adókötelezettség jelenben való vizsgálatát is alátámasztja
- egy-egy jogszabályi változáshoz kötődően, mintegy annak szabályszerű végrehajtását biztosítva
- becslési eljárás megalapozásához
- adóellenőrzés megkezdésekor, vagy közben, annak eldöntése érdekében, hogy a vizsgált ügyletet illetően megtörténhetett-e a pénzügyi kiegyenlítés

(Adóigazgatás, adóellenőrzés jegyzet – CCA Adó és Pénzügyi Tanácsadó Rt., [1997])

4.1.2.2 Helyszíni szemle

A **helyszíni szemle** célja, hogy az adóhatóság, illetve a szakértő valamely lényeges körülmény megállapításának és felderítésének elősegítésére a helyszínt közvetlenül megvizsgálja. Ennek elrendelésére a tényállás tisztázása érdekében kerülhet sor. A helyszíni szemle leggyakoribb alkalmazási területei a következők:

Fantomcég esetében:

Meg kell kísérelni az adóhatósági vagy cégbírószági nyilvántartásban szereplő székhely, telephely címein helyszíni szemlével meggyőződni, hogy egyáltalán létezik-e ilyen hely közigazgatásilag, van-e cégtábla, vannak-e arra utaló jelek, hogy ezen a helyen a számlakibocsátás időpontjában gazdasági tevékenységet folytattak, valamint fel kell venni a szomszédok nyilatkozatát a tulajdonosokról, a bérlőkről. Igazán nehéz dolgunk akkor adódik, ha már egy említett cégtemetővel találkozunk, ahol több száz cég van bejegyezve, de egy sem működik az adott helyen.

Ha elérhető az adózó:

Ezen esetben meg kell vizsgálni a gazdasági esemény valóságát. Erre legjobb példa egy gépsor értékesítése. Ezt egyszerű modellezni, hiszen egyszeri, nem ismétlődő gazdasági eseményről van szó, általában egy számlával és nagy összegű teljesítéssel. Ilyenkor a helyszíni szemlének az a feladata, hogy az iratok megvizsgálása után meg kell nézni, hogy megtalálható-e a telephelyen a gépsor, valamint tulajdonosa vagy bérlője-e az ingatlan az adózó. Ilyen esetben a dokumentációt is helyszíniellenőrzéssel kell ellenőrizni. Ezen kívül meg kell vizsgálni, hogy a gépsor működőképes-e, valamint ha a telephelyen több vállalkozás végez gazdasági tevékenységet, akkor a másik vállalkozás gazdasági tevékenységétől ez a gépsor meghatározottan el van-e különítve.

Az adóellenőrzés megkezdésekor a vállalkozás körülményeinek helyszíni felmérése, mintegy adalékként felhasználva az adóalap szabályszerűségének megítéléséhez, döntően egyéni vállalkozói körben, vagy kis volumenű gazdasági társaságoknál, gyakran leltárellenőrzéssel párosulva.

Ellenőrzés közben egy-egy gazdasági eseménynél azon esetben, ha meg akarjuk ítélni, hogy az elszámolás szabályszerűen lett-e teljesítve. Ilyen például, ha építőipari tevékenység esetén a létesítményt megtekintik és ellenőrzik, hogy a dolgozók kinél állnak alkalmazásban, kinek az eszközeivel dolgoznak. (Harsányi Istvánné – Ficzeréné Dr. Pelyhe Márta [2000])

4.1.2.3 Próbagyártás

Alkalmazására akkor kerül sor, ha kétség merül fel abban a tekintetben, hogy a gyártott termék előállításának költsége megfelel-e a valóságosnak – illetve magasabban került kimutatásra (elszámolásra) amellyel a vállalkozás eredményét (adóköteles jövedelmét) csökkentették.

4.1.2.4 Próbavásárlás

Célja annak megállapítása, hogy az adózó a nyugta és számlaadási kötelezettségének eleget tesz-e. Többszöri nyugta- számlaadási kötelezettség elmulasztása (adóéven belül legalább két alkalommal) megalapozhatja a becslési eljárást, illetve annak jogalapját. Speciális fajtája a fel nem fedett próbavásárlás, amelynek lényege, hogy amennyiben az adóellenőr jogsértést nem állapít meg, a próbavásárlás befejezésekor nem kell igazolnia az ellenőrzési jogosultságot, mivel azt az adózó részére ezt követően kézbesített jegyzőkönyv fogja tanúsítani.

4.2 Újszerű eszközök, módszerek

4.2.1 Nyilvánosan elérhető elektronikus adat vagy információ

Nyilvánosan elérhető elektronikus adat vagy információ: ezen kell érteni például a közhitelű cégnyilvántartásban szereplő, vagy a szintén közhitelű ingatlan nyilvántartásban szereplő adatokat, információkat (pl. e-beszámoló adatai, tulajdonosi viszonyok)

A fentieken túlmenően az interneten egy-egy adózóról, vállalkozásról saját maga által megjelenített adatok is felhasználhatók a bizonyításnál, valamint az úgynevezett plágiumkereső oldalak, ahol egy-egy tanulmány eredetiségét, ebből adódóan a költség elszámolhatóságot lehet megítélni.

4.2.2 IT módszer

IT módszer: az IT módszer lényege, hogy különböző számítástechnikai eszközök (nagy teljesítményű hardver és szoftvereszközök) segítségével adatmentést végeznek az adóellenőrök az adózónál található számítástechnikai eszközökről, amelyeken a gazdálkodáshoz kapcsolódó adatok, információk találhatók. Ennek jelentősége abban rejlik,

hogy ezen módszer segítségével kiszűrhetők a be nem vallott árbevételek, az ehhez kapcsolódó eltitkolt adók.

Jellemző esete ezen módszernek, amikor egy vendéglátó helyiségben úgynevezett „pincér blokkal” dolgoznak. Ennek lényege, hogy a jogszabály által elismert és kötelezően pénztárgéppel kiállítandó nyugta helyett sok esetben csak kézzel, vagy számítógéppel kitöltött „összesítő” adnak át a vendégnek, amelyet készpénzzel kifizet. Ugyanakkor valamennyi értékesítést rögzít az étterem tulajdonában álló számítógépen, de az itt rögzített adatoknak csak egy része kerül be a bevallásba. Az erről a számítógépről lementett adatokat összehasonlítva a pénztárgép adómemóriájában szereplő adatokkal kiszűrhető az eltérés a tényleges és a bevallott adókötelezettség között.

4.3 Egy sajátos esete a közvetett ellenőrzési eszközöknek

A szarvasmarha kereskedelem ellenőrzésének sajátosságai egy revízió tükrében

A revízió egy szarvasmarha kereskedelemmel foglalkozó vállalkozás ÁFA ellenőrzését végezte, amelynek során feltűnt, hogy a vállalkozás adómentes export, illetve uniós termékértékesítése és a visszaigényelt adója is egy év alatt az előző évinek kb. 140-szeresére emelkedett.

A vizsgált társaság rendelkezett a kereskedelmi tevékenységhez szükséges, az állategészségügyi hatóság által kiadott engedéllyel, amelyben részére az értékesített állatokra vonatkozóan egyedi nyilvántartási kötelezettséget írtak elő.

A revízió első körben a beszállítók feltérképezésével kezdődött, amelynek során feltűnt, hogy a legnagyobb beszállítója, vagy egyáltalán nem adott be ÁFA bevallást, vagy ha igen, akkor nullás adattartalommal. A többi beszállító esetében is az eljárás során cégeladással, ügyvezető váltással, székhelyszolgáltató közreműködésével, iratanyag rendőrség általi lefoglalásával szembesült az ellenőrzés, tehát nem tudta teljeskörűen és megnyugtató módon kontrollálni a beszerzések valódiság tartalmát. Ugyanakkor a vámhatóságtól kapott információk is megerősítették a vizsgált vállalkozás részéről az állatok vámhatáron történt kiléptetésének tényét, így az adómentes értékesítéseket el kellett volna fogadnia a revíziónak a rendelkezésre álló bizonyítási eszközök (adózói iratok, számlák, vámhatósági információk stb.) alapján.

A vizsgálat azonban látva, hogy a rendelkezésére álló adatok nem elegendőek a tényállás tisztázásához, az ENAR adatbázist hívta segítségül, tudva azt, hogy az Európai Unióban

minden szarvasmarhának van egy egyedi azonosítószáma, amely a születésétől élete végéig elkíséri. Az **Egységes Nyilvántartási és Azonosítási Rendszerben** (un. ENAR nyilvántartásban) rögzíteni kell az egyedek mozgását, amelyre hatósági állatorvos által aláírt dokumentumok – belföldi marhalevél igazolólap, illetve szarvasmarha útlevelel – szolgálnak. A nyilvántartási rendszer alapeleme az ENAR szám (fülszám). A vizsgált vállalkozástól a revízió bekérte ezeket az egyedi azonosító számokat, (ez kb. 5000 szarvasmarhára vonatkozott) amelyeket jogsegély kérés keretében továbbított az illetékes megyei Kormányhivatal Élelmiszerlánc-biztonsági és Állat-egészségügyi Hatóságához, információkat kérve az adott ENAR számú egyedek „életútjáról”. A megkeresésre adott válasz szerint, az egyedek kb. 40 %-ánál a következő problémákat tapasztalták: nem létező fülszámok, korábban megsemmisült fülszámok, korábban már értékesített egyedek fülszámainak „újra felhasználása”, a nyilvántartás szerint még magyar tenyészetben levő állatok kiszállítása, levágott állatok fülszámának felhasználása, illetve egy kiszállítási listán szereplő állatok eltérő időpontokban, illetve több indító állomásról történt értékesítése.

Ezen információk értékelése és összegzése után, az értékesítési számlákhoz tételesen hozzárendelte az ellenőrzés a beszerzési számlákat és végső konklúzióként azon állatok beszerzéséhez kapcsolódó bejövő számlák ÁFA tartalmát nem fogadta el levonható adóként (azaz valós beszerzésként) amely egyedek értékesítése a fenti ENAR ellentmondások miatt akkor és úgy nem történhetett meg.

Mindezek eredményeként több mint 100 millió Ft adókülönbözetet számszerűsített a revízió a vállalkozás terhére, amely egyben adóhiányt, bírságalapot is képezett.

Az ismertetett eset jó példa a társhatósági információk, mint közvetett bizonyítási eszközök eredményes felhasználására, illetve arra, hogy a dokumentális ellenőrzés keretében is figyelemmel kell lenni valamennyi felhasználható adatbázisra, amely alkalmas egy további kontroll elvégzésére.

E mellett a revízió feltárása arra is rámutat, hogy a bevallott és a tényleges adókötelezettség közötti különbség (adórés) csökkentésének, a költségvetést megkárosító, adókikerülő magatartásoknak a feltárására igen hatásos eszköz egy ilyen mélységű adóellenőrzés lefolytatása, főként, ha nyilvánosságot is kap, például, publikálják az írott sajtóban (mint ahogyan jelen esetben is) mely által preventív hatást is indukál. (Forrás: Adóvilág, 2012/04 március 26, 27. oldal)

4.4 Becslés alkalmazása társasági adó és általános forgalmi adó adónemben lefolytatott ellenőrzés során

Az adóhatóság az adózónál társasági adó, társas vállalkozások különadója és általános forgalmi adó ellenőrzést végzett, amelynek során a főkönyvi kivonat alapján megállapította, hogy az üdítőitalok esetében az eladott áruk beszerzési értéke meghaladta ezen termékekre eső nettó árbevételt. Jelentős eltéréseket talált továbbá a revízió a társaság által kibocsátott 3 db számla esetében, a tő- és másodpéldányok vonatkozásában is. Ez utóbbi esetben észlelte, hogy a számlákat nem szabályosan javították, hanem kaparással, felülírással, mind a termék megnevezése, mind a darabszám és egységára, ellenértéke tekintetében. A revízió megállapította, hogy a vevő mindhárom számla esetében az „összesen” rovatban szereplő ellenértéket fizette meg, nem azt az értéket, amely a javított adatok alapján kiszámítható.

Az ellenőrzés e miatt tételes, értékbeni és mennyiségi kimutatást készített a felperes adott évi üdítőital forgalmáról. A tételes kimutatást dátum szerint rendezte és az egyes üdítőital beszerzésekhez a beszerzett mennyiség értékesítését hozzárendelte. E mellett, a nem szabályos javítások alapján kimutatott értékekkel számolt. Ennek eredményeként az összesítéskor jelentős készleteltérést állapított meg, azaz az üdítőital értékesítéséről kibocsátott számlákon szereplő és a leltárban feltüntetett üdítőital mennyiség éves összege kevesebb volt, mint a beszerzett üdítőitalok mennyisége.

A számlabefogadónál (vevő partnernél) ezt követően kapcsolódó ellenőrzést folytatott le a vizsgálat, ahol megtalálhatók voltak a kérdéses (szabálytalanul javított) számlák eredeti, első példányai. Ezeken szintén szabálytalan javítások, kaparások, felülírások voltak, ugyanakkor a számla befogadó mindhárom számla esetében, az „összesen” rovatban szereplő ellenértéket fizette meg, nem azt az értéket, ami a javított adatok alapján kiszámítható volt. Ezt a tényt a könyveiben szereplő adatok is alátámasztották.

Az ellentmondások alapján a revízió a tényállás tisztázása érdekében igazságügyi vegyész szakértőt rendelt ki a problémás, három darab számla vizsgálatára. A szakértői vélemény megállapította, hogy a számla kiállításától eltérő időpontokban és eszközökkel valóban javításokat, felülírásokat végeztek a bizonylatokon (ráadásul nemcsak a tő és másodpéldányokra, hanem a befogadónál található első példányokra is ez vonatkozott).

Tekintettel a szakértői véleményre, - miszerint a számlákon szereplő adatok megbízhatósága megkérdőjeleződött, - valamint a kimutatott készleteltérésre, megállapítható volt, hogy adózó iratai nem alkalmasak a valós adóalap kimutatására. Ennek következményeként a vizsgálat az Art. 108. §-ában foglalt rendelkezések alapján becslési módszer segítségével valószínűsítette az adózó adókötelezettségét. Ennek során a tételes mennyiségi kimutatás alapján megállapítható volt, hogy a felperes minden esetben a beszerzett készleteit értékesítette, valamennyi üdítőital beszerzését könyveiben elszámolta. Megerősítést nyert ismételten, hogy jelentős készleteltérés mutatkozik, mivel a vizsgált társaság által beszerzett, összesen 199.584 db kóla és 72.576 db energiatital értékesítéséről bizonylat nem áll rendelkezésre. Tehát összesen 272.160 db készleteltérés adódik, amelyet számla nélkül adott el a kereskedő cég. A revízió a súlyozott átlagos értékesítési egységár és az értékesítésből hiányzó készlet mennyiségének szorzata alapján 27. 953. 000 Ft-ban határozta meg a hiányzó árbevételt, amelynek összegével megnövelte a társaság adózás előtti eredményét.

Végeredményét tekintve pedig 4. 512. 000 Ft társasági adókülönbözetet, 377.000 Ft különadó különbözetet és 5.591.000 Ft általános forgalmi adókülönbözetet állapított meg a vállalkozás terhére, amely egyben adóhiánynak és bírságalapnak is minősült. (Forrás: Adóvilág: 2011/1-2 január 105-106. oldal)

5. BIZONYÍTÁSI ELJÁRÁS, ADÓELJÁRÁS A NEMZETKÖZI GYAKORLATBAN

Ha pontosabb választ akarunk keresni arra a kérdésre, hogyan lehetne javítani az adózási morálon, valamint a bizonyítási eszközök hatékonyságán Magyarországon, véleményem szerint nem elég megvizsgálunk a magyar tényezők befolyását az adómorálra, érdemes kitekintenünk külföldre. Meggyőződésem szerint, a már említettek alapján, az adómorál témakörét kulturális tényezők nagymértékben befolyásolják (melyek társadalmi és történelmi tényezők által formáltak). Az Európai Unió szabályanyaga nemcsak az áruk, a munkaerő és a tőke szabad áramlására adott lehetőséget, hanem sajnos arra is, hogy ezzel együtt az adócsalás nemzetközi szinten is megerősödjön. Az irányelvi szabályozás számos lehetőséget biztosít a közvetett adóztatás területén a nemzeti sajátosságok érvényesítésére (ezzel még nem is lenne probléma), és a nemzeti szabályok túl gyakori változtatása, túl vagy alulszabályozottsága sok kiskaput biztosít a tisztességtelen adóalanyok számára. Meg kell vizsgálnunk, hogy azok a tagállamok, akik már-már veteránnak számítanak az Unión belül, netán alapítók is egyben, hogyan reagálnak az ebből adódó adórés meglétére, a bizonyítási eljárásban milyen

eszközöket alkalmaznak, mennyivel járnak előttünk, esetleg mögöttünk. valamint hogy milyen szankciókat alkalmaznak egy-egy vizsgálat végeztével. A két ilyen vizsgált tagállam az Egyesült Királyság és Ausztria. Az Egyesült Királyságot azért választottam, mert úgy gondoltam érdemes összehasonlítani, hogy a precedens jogon alapuló rendszerben hogy működnek az ellenőrzések. Ausztriát pedig azért, mert hasonló eszközökkel pozitívabb eredményeket tudnak felmutatni, mint mi, valamint lényeges a már felvázolt közös történelmi múlt is.

5.1 Egyesült királyság

5.1.1 Brit adómorál

A 2010-11-es költségvetési évben az adóbevételek közel 10%-a az alkoholra, dohányra és szerencsejátékokra kivetett adókból származott, ide számítva még a gépjármű adót is, ami a legöregebb autókat terheli a legnagyobb mértékben, köszönhetően a környezetszennyezésnek. Az áfa például a gázolaj árának 65%-át teszi ki Nagy-Britanniában. Úgy látszik azonban, hogy a magas adók működnek a szigetországban. Vagy mégsem? Míg az 1970-es években az emberek 45%-a dohányzott, ez a mutató mára 21%-ra csökkent. Felmérések szerint a dohány értékesítéséből származó bevételek a GDP 0,6%-át teszik ki, 2030-ra ez mindössze 0,3% lesz. Láthatjuk a hatást: a britek, ahelyett, hogy tüntetnének a magas adók ellen, inkább saját életvitelükön változtatnak, kevesebbet cigarettáznak, egészségesebben élnek, alkalmazkodnak a magas adókhoz. Az üzemanyagáraknál is hasonló a helyzet. Az autók által megtett mérföldek az elmúlt négy évben folyamatosan csökkentek. Akik napi tíz mérföldnél kevesebbet utaznak, inkább váltanak kerékpárra az autó helyett, mintsem hogy megfizessék a magas benzinárakat. Az előrejelzések szerint az üzemanyagokból származó adóbevételek a 2011-es 1,8%-os bevételről (GDP-hez mérten) 2030-ra 1,1%-ra esnek vissza. Ami meglepő, hogy az alkoholból származó bevételek is esni látszanak, igaz kisebb mértékben, mint a dohányáraknál vagy az üzemanyagoknál. Amint láthatjuk ez egy egészen sajátos esete az adómorálnak. A növekvő adókat nem kötelezettségeik bevallása és megfizetése nélkül próbálják meg elkerülni, hanem az életvitelük megváltoztatásával. Ez összességében pozitív, amennyiben nem vesszük figyelembe azt, hogy a brit államháztartásban ez egy hatalmas kiesést keletkeztet. De vajon miért is hajlandóak alkalmazkodni a britek a magas adókhoz, és miért nincs társadalmi feszültség emiatt? (The Economist, December 31, 2011, 26. oldal)

Az oka a jóléti állam több, mint hét évtizedes fennállása. 1942-ben William Beveridge lefektette az alapokat. A brit National Health Service (hasonló a magyar társadalombiztosításhoz) három évvel ezután már kiválóan működött. A jóléti kiadások száma összességében háromszorosára nőtt napjainkban az 1970-es kiadásokhoz képest. A rezsitámogatásokra kiadott összegek elérték a 24 milliárd fontot a 2012-13-as költségvetési évben, a mozgássérültek támogatása szintén jelentős, 25 milliárd font. A munkanélküli segélyekre szánt összeg aránylag alacsony, mindössze 5,3 milliárd font. A kérdés az, hogy a csökkenő adóbevételek mellett tudják-e tovább fedezni a jóléti kiadásokat?

A megoldás a jóléti állam reformja. 2013 áprilisában bevezették az első jóléti maximumot, hogy biztosítsák, a rezsitámogatások nem nőnek jelentős mértékben. Áprilistól a támogatások mértéke maximum 1%-al nőhet, ami a jelenlegi inflációs ráta egyharmada. Ezen kívül megszorításokra számíthatnak a családi támogatások és a mozgássérültek támogatása esetében is.

A jóléti megszorítások azonban nem ismeretlenek a britek számára. 1993-ban a lakosság mindössze egyötöde nyilatkozta azt, hogy a kevesebb támogatás arra készítetné az embereket, hogy megálljanak a saját lábukon. 2012-re ez az arány elérte a több mint 50%-ot. (The Economist, Április 10, 2013, 33. oldal)

A tények a következők: a britek tehát alkalmazkodnak a magas adókhoz, azáltal, hogy megváltoztatják életvitelüket. Az adózási morál ezáltal közvetetten csökken, ugyan nem annak köszönhetően, hogy nem fizetnek, hanem az életvitel miatt nem is kell fizetniük. Itt viszont bejön a jóléti támogatások kérdése is. Az adóbevételek esése lineárisan együtt jár a támogatások csökkenésével is. Empirikus módon azt mondhatjuk, hogy ez a briteknél nem okoz társadalmi feszültséget, azonban érdemes lesz a következő 3-5 év eseményeit megfigyelni ezek tudatában.

5.1.2 szervezeti felépítés

Az Egyesült Királyságban a jogrendszer, mint már említettem a precedensjogon alapszik. Ez azt jelenti, hogy olyan korábbi jogeseteket vesz alapul, amelyek elemeiknél fogva például szolgálhatnak. Voltaképp a precedens jog a jogszabályt pótolja, így olyan rendszerekben jelenik meg, ahol az írott jog kevésbé fontos. Ezért van nehéz dolgunk a brit bizonyítási

eszközök meghatározásánál, mivel ezen eszközök úgymond nincsenek törvénybe foglalva, viszont ezért is érdekes számunkra a brit adózási rendszer bemutatása.

Az Egyesült Királyságban az adóhivatal a „Her Majesty’s Revenue and Customs” (továbbiakban: HMRC) címet viseli, ami szabadon fordítva annyit jelent, hogy Öméltósága, a Királynő Állami Bevételi és Vámhatósága. A jelenleg működő szervezet 2005. április 18-án jött létre, amikor is egyesült az Inland Revenue és a HMCE. Ez a szervezet egy olyan úgynevezett „nem-miniszteri” (non-ministerial) szerv, aminél a politikai fennhatóság úgymond felesleges. A szervezet irányítását egy vezető köztisztviselő látja el, akinek az a feladata, hogy mindenféle politikai behatástól védje a hivatalt. A vezető köztisztviselők a HMRC-ben szorosan együtt dolgoznak a miniszterekkel, és a főszabályokat, irányelveket a minden évben meghatározott Finance Act szerint építik fel. Ennek ellenére sem a miniszterek sem pedig a parlament nem avatkozhat be a mindennapi tevékenységbe. A szervezetért felelős miniszter, az angol pénzügyminiszter, David Gauke, a szervezet nem-miniszteri vezetője Lin Homer.

A HMRC legfontosabb feladatai közé tartozik az adóbeszedés, az állami támogatások néhány formájának a kifizetése és az egyéb feladatok adminisztrálása, mint például a minimálbér meghatározása. A minimálbér meghatározásának hatásköre azért lényeges, mert a hivatalnak van a legnagyobb rálátása a jövedelmek alakulására, ezáltal pontosabban, igazságosabban tudja azt meghatározni. Az adóbeszedés körébe tartozik a közvetlen adók, mint a személyi jövedelemadó, társasági adó, tőke nyereségadó, örökösödési adó, és a közvetett adók, mint az ÁFA, fogyasztási adók, környezetvédelmi adók beszedése.

A két fő célkitűzése 2008 és 2011 között az volt, hogy

- jobban kiterjesszék hatáskörüket és minél több vizsgálatot indítsanak, valamint minél több állami támogatást adhassanak,
- ezen kívül a fogyasztók bizalmát növelve javítsák az Egyesült Királyságban a befektetési hajlandóságot és az üzleti környezetet

Láthatjuk tehát, hogy a hivatal nem csak a jövedelemcentralizációban vesz részt, hanem próbálja a gazdaságot is támogatni. Ez annak köszönhető, hogy a szervezet szinte teljesen elkülönül a kormánytól, annak politikájától, így olyan feladatkörökbe is segíthet, ami más országokban kevésbé van jelen az adóhivatal hatáskörében.

A HMRC egy olyan végrehajtási szervezet, amelynek egy jelentős adónyomozói alkalmazotti kerete is van, és ez az úgynevezett súlyos pénzügyi és költségvetési csalások elleni nyomozásban kiemelkedő szerepet lát el. A vámhatóságot tekintetbe véve, olyan szakemberekkel dolgoznak, akik nem csak az ilyen féle csalásokban, hanem a dohány, alkohol és olajcsempészet elleni küzdelemben is fontos szerepet töltenek be. Ennek megfelelően rendelkezniük kell az ehhez szükséges eszközökkel az eljárások, bizonyítások során. Nézzük most meg, hogy milyen eszközök segítenek az adóbeszedésben. (http://en.wikipedia.org/wiki/Her_Majesty%27s_Revenue_and_Customs)

5.1.3 Információ-technológiai eszközök

Az Egyesült Királyságban a személyi jövedelemadónál úgynevezett Pay-As-You-Earn (továbbiakban: PAYE) rendszer működik, ami magyarul annyit jelent, hogy fizess, amikor kapod. Az adó összegét a munkáltató vonja le a fizetésből. Ahhoz, hogy ez a rendszer megfelelően működjön, elengedhetetlen egy olyan információ-technológiai beruházás, amely minden fennakadás nélkül nyomon követi a befizetések esedékességét, összegét.

2003-ban egy új rendszer került bevezetésre az Electronic Data Systems (továbbiakban EDS) által. Ennek hatására 2 milliárd font „túlzott adóbefizetés” jelent meg, amely összeg 2 millió embert érintett. Az EDS kompenzációképpen 71,25 millió fontot fizetett. Az új rendszer tehát nem működött kiválóan, sőt, 2005-ben a HMRC szerződést bontott az EDS-el és a Capgemini céggel kötött egyezséget, ami a Fujitsuval és a BT-vel való szerződésekkel együttesen elérte a 2,6 milliárd fontos információ technológiai kiszervezéssel kapcsolatos szerződéskötések rekord értékét. A problémák azonban ekkor sem értek véget. A HMRC 436 milliárd angol fontot gyűjtött be a 2008/09-es időszakban. 2009 márciusa végén 20 millió úgynevezett nyitott ügyel dolgoztak a hivatal emberei, olyan ügyek, amelyeknél eltérések adódtak az adófizetők adatainál vagy éppen nem egyeztek meg az adó visszatérítések. Úgy látszik tehát, hogy a PAYE rendszert egyelőre nehezen tudják alkalmazni IT rendszerekben, ennek hatására újabb fejlesztésekről lehet hallani.

2013 áprilisában a HMRC a PAYE rendszer továbbfejlesztésébe kezdett bele, aminek a lényege, hogy valós idejű információkat gyűjtsön be (real time information, RTI). Az RTI lényege, hogy a rendszeren keresztül a munkáltatóknak a PAYE szerint minden hónapban

információt kell szolgáltatniuk a fizetések nagyságáról, az adó nagyságáról és a támogatások, biztosítások mértékéről a munkavállalókkal kapcsolatban. David Gauke angol pénzügyminiszter szerint ez a rendszer nem csak a 21. századi adózás rendjét hivatott megteremteni, hanem az adófizetők számára biztosítja, hogy egy adott munkahely változtatás után is a megfelelő összegű adót fizetik be. Ez a változtatás is annak a hatására történik, hogy egy két évvel ezelőtti adatgyűjtő IT rendszer kimutatta, hogy a múlt években több millió adóbevallást küldtek el hiányosan vagy nem megfelelően kitöltve az Egyesült Királyságban. Ez a hiányosság azt a folyamatot vonta maga után, miszerint az utóbbi években több millió adózónak küldtek ki levelet azzal kapcsolatban, hogy túl kevés, vagy túl sok adót fizetett be.

5.2 Ausztria

5.2.1 Osztrák adómorál

Általánosságban elmondhatjuk, hogy relatíve kevés adat áll rendelkezésünkre az elérhető statisztikák közül arra vonatkozóan, hogy milyen az osztrák adózási morál. Az általam elemzett írásban azt a megjegyzést találhatjuk bevezetőként, hogy ugyan konkrétan nem tudni miért, de Ausztriában magas az adózási morál. Erre a miéltre próbálok meg most empirikus következtetéssel választ találni.

Kezdjük tehát a gyökerektől. Az első kutatások az adómorállal kapcsolatban 1990 és 1999 között kezdődtek. Itt a tendencia az volt, hogy a kilencvenes évek végére az adózási morál magas szinten volt, mégis csökkenni kezdett. Ez a folyamatosan növekvő szürke- és feketegazdaság hatása volt. A kutatások során azt állapították meg, hogy a magas adómorál főleg annak köszönhető, hogy az osztrákok jobban bíznak a kormányban, mint más országokban, valamint nem mellékes az sem, hogy sokkal erősebb a nemzeti identitásuk. Az általam összefoglalt tanulmányban úgy határozták meg a kilencvenes évek adómorálját, hogy vették az 1990-es évet, majd 1999-et és a kettő átlagaként vizsgálták a mutatókat. A számításokat a következőképpen végezték:

$$TM_i = \beta_0 + \beta_1 * \text{Életkor}_{(i)} + \beta_2 * \text{Nem}_{(i)} + \beta_3 * \text{Gazdasági helyzet}_{(i)} + \beta_4 * \text{Foglalkoztatottság}_{(i)} + \beta_5 * \text{Bizalom}_{(i)} + \beta_7 * \text{Büszkeség}_{(i)} + \beta_8 * \text{Vallás}_{(i)} + \beta_9 * \text{Iskolázottság} + \beta_{10} * \text{Kockázat} + \beta_{11} * \text{Kapcsolati állapot}_{(i)}$$

Ahol:

TM_i: Az egyéni adómorál együttes értéke

Jól láthatjuk, hogy az elemzésben jelentős szerepet kaptak az egyénre vonatkozó szociális, szociálpszichológiai jellemzők, amelyek még hitelesebbé teszik a felmérést.

A korra tekintettel elmondhatjuk, hogy az idősebbek nagyobb tőkét halmoztak fel Ausztriában az évek során, ennek köszönhetően magasabb az adózási hajlamuk. Annak ellenére, hogy még mindig kevés adat áll rendelkezésre, a nemek kapcsán elmondható, hogy a nők hajlandóbbak az adófizetési kötelezettségüket teljesíteni, mint a férfiak. Az iskolázottság kapcsán fontos megjegyezni, hogy akik magasabb szinten iskolázottak, jobban ismerik az adótörvényeket is, ennek megfelelően a szankciókat is, és így hajlamosabbak adót fizetni. A kapcsolati állapot esetében azt állapíthatjuk meg, hogy akinek erősebb és több szociális kapcsolata van, párkapcsolatban él, magasabb az adófizetési morálja, mint annak, aki egyedül él. A gazdasági helyzetét tekintve vegyes következtetésekre jutottam, miszerint főleg attól függ a jövedelmi helyzethez kapcsolt adózási morál, hogy mekkora kockázattal jár az adófizetés. Ha azt látják a gazdagabb rétegek, hogy könnyebben elveszíthetik vagyonukat, ha minden kötelezettségüket befizetik, akkor kevésbé hajlandók teljesíteni. Az alkalmazásban állóknál elmondhatjuk, hogy szintén fennáll ez a kockázati tényező. Azok, akik saját vállalkozásban dolgoznak, kevésbé hajlamosak fizetni, mint azok, akik alkalmazottak. A felmérés konklúziója azt mutatta, hogy legnagyobb mértékben mégis az hat az adómorálra Ausztriában, hogy mennyire vallásos valaki, mennyire bízik a kormányban és milyen erős a nemzeti identitása. Ennek értelmében megállapítható, hogy mivel Ausztriában az emberek nagy része relatíve magas életszínvonalon él, nagy részük kiemelkedően iskolázott és foglalkoztatott, valamint erős a nemzeti identitásuk, hajlandóbbak megfizetni az adókat, mint más nemzetek. Az egyetlen nyitott kérdés az, hogy a kilencvenes évek után ez a tendencia hogyan alakul manapság.

(<http://www.econ.jku.at/members/schneider/files/publications/torglerempirica.pdf>)

Ezek után vizsgáljuk tehát meg, hogy az utóbbi években hogy alakult az osztrák adózási morál. Elmondhatjuk, hogy a válság hatása Ausztriát is elérte. A kilencvenes évek előrejelzései beigazolódtak, a feketegazdaság nagy mértékében nőtt 2009-től kezdődően. Ezt a válság közvetett hatásaként említhetjük, mivel nem csak maguk az osztrákok vállalnak munkát feketén az országon belül, hanem mindazok a munkavállalók, akik külföldről jönnek. Itt egyéb iránt megemlíthetjük a magyar építőipar esését is, mint egy tényezőt. Egyre több

építőipari vállalkozó használja ki az osztrák lehetőségeket, számos esetben illegálisan. A további tényezőkhez az is hozzátartozik, hogy jelentősen nőtt a jövedelemadó mértéke is az elmúlt években az országban. Az erről szóló kutatás azt is kimutatta, hogy a feketegazdaság terjeszkedése átlagosan 5%-al több kiadásra készítette az államot évente. A KIAB, az osztrák illegális munkavállalást felügyelő szervezet évente átlagosan 15 millió eurót szabott ki bírságként átlagosan 5800 feketemunkás után az utóbbi időben. A külföldi illegális munkások száma átlagosan 16% az összes illegális munkához mérten Ausztriában. ([http://austriantimes.at/news/Business/2009-11-09/17931/Black market labour on the increase in Austria](http://austriantimes.at/news/Business/2009-11-09/17931/Black_market_labour_on_the_increase_in_Austria))

A feketegazdaságtól kicsit elszakadva és kicsit még naprakészebb tényeket kutatva a következőket találtam. Az elmúlt hónapokban sikertelen kísérletet tettek arra, hogy bevezessék a következő évtől az Európai Unió 11 tagállamában a bankok közötti tranzakciós adót, amelynek mértéke 0,1%. Az osztrák pénzügyminiszter, Werner Faymann, ezzel kapcsolatban sajnálatosnak tartotta, hogy 2014-ben és 2015-ben is kevés esélyt lát arra az EU, hogy ez az adó bevezetésre kerüljön. Az osztrák költségvetési kiadások jelentősen megnőhetnek 2018-ra, és ezen adó bevezetésének hiányában egy adóreformra lesz szükség Ausztriában, amelynek alapját a vagyon adóztatása fogja képezni. ([http://austriantimes.at/news/Business/2013-12-06/50195/Austrias SPO disappointed over financial tax](http://austriantimes.at/news/Business/2013-12-06/50195/Austrias_SPO_disappointed_over_financial_tax))

Ezekből az adatokból is láthatjuk, hogy Ausztriában az adómorál esését nem feltétlenül az országon belül élő emberek bizalomvesztése okozza, hanem a külföldről érkező feketemunkások és a feketegazdaság terjeszkedése. Ausztria jelentősen ki van téve a külső tényezőknek. Nézzük meg ezek után, hogyan harcol ez ellen az osztrák adóhivatal.

5.2.2 Adózással kapcsolatos stratégiák, szervezeti felépítés

A következőkben az Ausztria által meghirdetett Fiscalis programra szeretnék kitérni, ez által szeretném bemutatni az osztrák rendszert, az ő általuk elért eredményeket. Ezen kívül sor kerül az osztrák adóigazgatás külső környezetének és belső szervezeti felépítésének a bemutatására, az adóellenőrzési és adónyomozási módszerekkel együtt. (Adóvilág 2012/13 Február 34. oldal)

Kezdjük tehát az adóigazgatás működését befolyásoló legfontosabb külső és belső körülmények elemzésével. A gazdasági adatoknál számunkra a legfontosabb az adóterhelés mértéke, amely 42,8%. Ez nem sokban tér el a magyar 46,8%-tól, így azt mondhatjuk, ezen a szinten tudjuk tartani a lépést. Földrajzi környezetét tekintve is hasonlóságot mutat, mivel a régiós elosztásban itt is a központi, Bécsi régió hozza a legtöbb adóbevételt, és a legkisebb összegű adóból származó állami bevételt a Keleti (Burgenland és Alsó-Ausztria) és a Nyugati Régió (Tirol és Vorarlberg) tudja felmutatni. Szervezeti kereteit tekintve az adóhivatalt 2004-ben gyökeresen átszervezték Ausztriában. Az adóigazgatás szervesen beépül a Pénzügyminisztérium rendszerébe. Eszerint a Szövetségi Pénzügyminisztérium (Bundesministerium für Finanzen, BMF) minden évben, évente egyszer stratégiai célokat határoz meg, és ezekről a célokról az alárendelt szervezeti egységekkel területenként tárgyal, így ezeket az adott régió fejlettségéhez tudja viszonyítani.

Hatékonyágát tekintve elmondhatjuk, hogy a munkavállalókkal kapcsolatosan 3,44 millió bevallás érkezett be 2010-ben. Ehhez átlagosan 22 napos feldolgozási idő tartozott. A bevallások 48%-a érkezett elektronikus formában, ami azt mutatja, hogy az emberek még mindig jobban bíznak a papír alapú bevallásban és kevésbé értenek az IT rendszerekhez. Ez a tendencia figyelhető meg Magyarországon is, ellentétben az Egyesült Királysággal, ahol már évek óta napi szinten alkalmazzák az adózásban az információ-technológiát.

A gazdasági egységekkel kapcsolatosan 1,65 millió adó-megállapításra került sor. Itt a bevallások 83%-a már interneten keresztül érkezett be, ami mutatja az osztrák cégek fejlettségét, valamint azt, hogy az adóhivatal egyre inkább motiválja a cégeket az egyszerűbb és pontosabb elektronikus úton való benyújtásra. A nagy adózókkal kapcsolatban 5143 ügyet zártak le, ezeknél a megállapított adóhiány összege 647,94 millió euró volt. Az ellenőrzések összes száma 78470 darab, amelyek során 919,27 millió eurónyi adóhiány került feltárássra.

Térjünk most át a fő témára, tehát arra, hogy milyen eszközöket alkalmaznak a 9%-os adórés beszűkítéséhez. A következő négy stratégia a számottevő:

- megállítani a már régóta jelenlevő nagy összegben elkövetett adócsalásokat
- megállítani az új adócsalókat
- megelőzni, az úgynevezett „follow-up” ellenőrzésekkel
- valamint általános megelőzés bizonyos szektorokban

5.2.3 IT módszerek, eszközök

Ezen stratégiák megvalósításához az egyre szélesebb körben elterjedt kockázat-elemzési modellt használják. Előnyös helyzete van az adóhatóságnak abban a tekintetben, hogy Ausztriában szinte kivétel nélkül mindenki adótanácsadót vesz igénybe a bevallása elkészítéséhez. Így az adóhivatalnak elég csak mindig az adózó székhelyén és az adótanácsadóknál ellenőrzést indítani. Nem elhanyagolható tényező az sem, hogy az adóellenőrök technikai felszereltsége kiváló. Olyan lappal rendelkeznek, ami egy beépített chipen keresztül bármikor képes a központi rendszerre csatlakozni. Az irodában mindenkinek van hozzáférése az internethez – ellentétben Magyarországgal – annak érdekében, hogy a nagy mennyiségben rendelkezésre álló információt pillanatok alatt le tudják tölteni. Az adózók a helyszínen általában pendriveon adják át a könyvelést, valamint az ellenőrzéshez szükséges anyagokat, így nem kell azt az adóellenőröknek letölteniük a cég rendszeréből. Ennek egyik hátránya az, hogy ezzel számos adat eltitkolható, ezekre azonban a későbbi ellenőrzések során fény derül, így nincs értelme az adatvisszatartásnak. Tervben van még ezen kívül, hogy minden revizor kap egy hordozható szkennert, így minden fontos papír alapú dokumentumot helyben be tudnak gyűjteni.

5.2.4 BP2000 és BP Report

Az irodában külön IT rendszer biztosítja az elvégzendő vizsgálatok pontos kiosztását a revizorok között. A BP2000 és BP Report nevű programokon keresztül nem csak a kiosztott ellenőrzések kezelése történik, hanem itt tudnak megbízó levelet nyomtatni, előadói ívet, jegyzőkönyvet, feljegyzéseket és minden ellenőrzéshez kapcsolódó dokumentumot. A program hatalmas előnye, hogy mindent egy helyen és egy időben el tudnak végezni, függetlenül más feladatoktól, így időt és költségeket takarítanak meg.

5.2.5 Helyszíni ellenőrzés

A helyszíni ellenőrzés során, mint ahogy azt már említettük, az adózó átadja adatait és könyvelését a revizornak általában .txt formátumban. Ezt az adatállományt az ellenőr

rámásolja a laptopjára és egy segédsoftver segítségével olvasható iratanyaggá konvertálja azt. Ezt a konvertálást az úgynevezett ACL nevű ellenőrzést támogató szoftver segíti, amely ismer minden Ausztriában használatos könyvelőprogramot. Ennek segítségével a revizor pillanatokon belül láthatja az adatokat kimutatás formájában. Ez a módszer azonban csak úgy jöhetett létre, hogy Ausztriában 2001 óta kötelesek az adózók pendriveon átnyújtani iratanyagaikat. Az ACL szoftver folyamatos karbantartásával és fejlesztésével 6-7 adóhivatali informatikus dolgozik nap, mint nap, és ha probléma lépne fel, egy kattintással elérhető a telefonos szerviz száma.

5.2.6 Pénzügyi rendőrség (Finanzpolizei, FP)

2010-ben egy új törvényt hoztak Ausztriában, melynek neve csalás elleni törvény. Ez kiterjesztette azon eszközök körét, amelyeket alkalmazni lehet a pénzügyi csalásokban. A pénzügyi rendőrség, mint szervezet alapját a pénzügyi rendőrségről szóló törvény jelenti. A szervezet 2011. január 1-én jött létre. Tagjainak joga van belépni az adózók tulajdonát képező ingatlanokba, ellenőrizhetik a személyazonosságot és adott esetben letartóztatást is végezhetnek. Mint más adózással kapcsolatos szervezet, ez is része a már említett Pénzügyminisztériumnak. A szervezet feladatkörébe a következők sorolhatók:

- adófelügyelet
- adókövetelések biztosítása
- hátralékok beszedése
- hatósági intézkedések

Amint a fentebb leírt tényekből is látható, a magyar és osztrák adóhivatal szervezeti felépítésében nincs nagy különbség. Ami viszont számottevő, az a technológiai fejlettség és az eszközrendszer közötti jelentős eltérés. A rendszer fejlettsége és az információ-technológia széleskörű alkalmazása nemcsak a letisztultabb rendszert teszi lehetővé, hanem időben és térben is megkönnyíti a revizorok feladatát azáltal, hogy kiszűri a felesleges adminisztrációt és egy, maximum két szoftver által minden feladat ellátására képes.

6. KÉRDŐÍVES KUTATÁS

Annak érdekében, hogy legyen egy viszonyítási alapunk a szekunder kutatáshoz képest, egy kérdőívet tölttettem ki a különböző korosztályú mintába tartozó személyekkel, azzal az alapfeltevéssel élve, hogy a kor nagy valószínűséggel befolyásolja az egyén adómorálját.

A kérdőív úgy lett összeállítva, hogy ne csak régebbi kutatások anyagát frissítse, és ne csak viszonyítási alapot adjon egyes törzsadatokhoz, hanem olyan kérdések is legyenek benne, amelyek egy új területet próbálnak meg összehasonlítani. Ennek eredményeképpen négyféle kérdéskört alkalmaztam. Az első az általános jellemzők, mint a kor, iskolázottság, foglalkozás. Ezek után jönnek a lényegi kérdések, amik általánosságban kérdeznek rá az emberek adózáshoz való viszonyára. Az általános kérdések után szintén adózással kapcsolatos érdeklődésemet folytatom, viszont már egy kicsit személyibb szintre helyezve az egészet. Ez azt jelenti, hogy míg az elején általánosságban kérdeztem rá dolgokra, most konkrétan tesszük ezt, adott szituációkkal kapcsolatosan. A végén pedig a személyhez fűződő erkölcsi, morális kérdéseket teszek fel. Ezeket a kérdéseket a Machiavellista személyiségteszt kérdéseiből válogattam ki. Ennek a négy kérdéscsoportnak a megléte azt szolgálja, hogy össze tudjuk hasonlítani, milyen kapcsolat van az egyes emberek személyes jellemzői és adózási morálja között.

6.1 A minta összetétele

A minta elemszáma 120 fő. A vizsgált csoportban a férfiak aránya 34%, a nők 66%. A korosztályt tekintve a legtöbb válasz a 19-25 évesektől érkezett, de nagy volt az aránya a 26-35 éveseknek is, és 35 év felettiektől is érkezett 19%. Az iskolázottságot vizsgálva az emberek 41%-a még jelenleg is tanul, de 43%-uk már diplomával rendelkezik. A foglalkozást tekintve a minta 54%-a főiskolai, egyetemi hallgató, 42%-a alkalmazott. A kérdőíveket online módon, anonimitást megőrizve lehetett kitölteni. Azért alkalmaztam ezt a módszert, mivel úgy gondoltam így a válaszadók reprezentatívabb módon fognak a kérdésekre választ adni, ezzel elősegítve és pontosítva a kutatást. A kérdőív kérdéseit az 1. számú melléklet tartalmazza.

A kérdőív kitöltőinek életkor szerinti megoszlása

4. táblázat

Életkor	Fő	Százalék
15 - 18	1	1%
19 - 25	62	52%
26 - 35	33	28%
36 - 45	10	8%
46 - 55	10	8%
55 -	3	3%

A kérdőív kitöltőinek végzettség szerinti megoszlása

5. táblázat

Végzettség	Fő	Százalék
Még jelenleg is tanulok	49	41%
Általános iskolai 8 osztály	0	0%
Érettségi	18	15%
Szakmunkás képesítés	0	0%
Főiskolai diploma	23	19%
Egyetemi diploma	17	14%
Több diploma	12	10%

A kérdőív kitöltőinek foglalkozás szerinti megoszlása

6. táblázat

Foglalkozás	Fő	Százalék
Középiskolai diák	0	0%
Egyetemi, főiskolai hallgató	64	54%
Alkalmazott	50	42%
Vezető	2	2%
Vállalkozó	3	3%

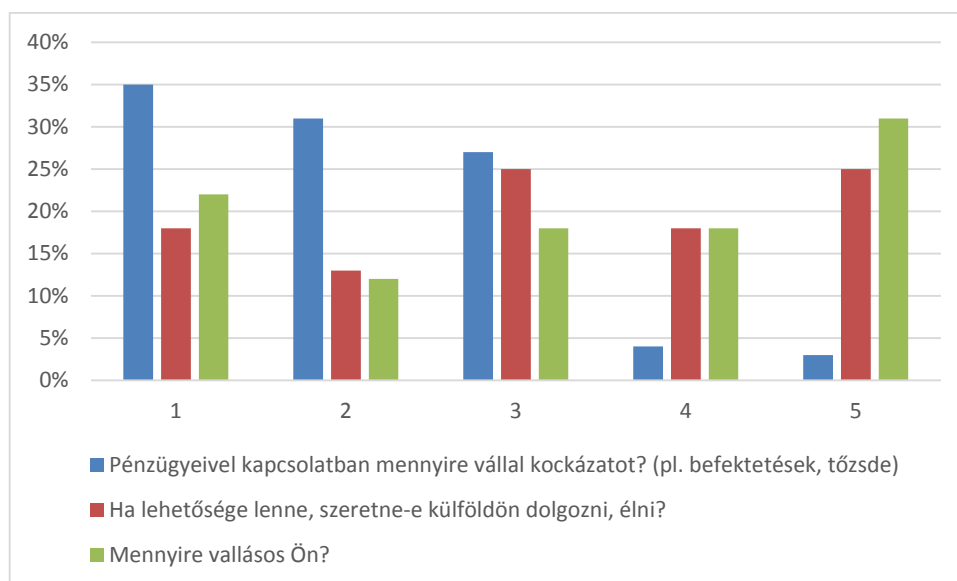
6.2 Általános értékelés

Az általános értékelés során először nem bontjuk férfi-nő csoportra a vizsgált mintát, hanem mint egészet tekintjük. Először a minta általános jellemzőit szeretném bemutatni. Ezt azzal vizsgáltam meg, hogy különböző, már említett erkölcsi és morális kérdéseket tettem fel, mint például, hogy pénzügyeivel kapcsolatban mennyire vállal kockázatot, vagy mennyire vallásos. Ezek később segítenek megérteni, hogy az emberek beállítottsága, személyes jellemzői és adózási moráljuk között milyen kapcsolat van.

Arra a kérdésre, hogy pénzügyeivel kapcsolatban mennyire vállal kockázatot, nem meglepő módon a legtöbben azt a választ adták, hogy egyáltalán nem. Ez a későbbiekben lesz számunkra érdekes.

Az emberek 43%-a azt válaszolta, hogy ha lehetősége lenne, szívesen élne külföldön. Ha ehhez hozzávesszük azt, hogy a bizonytalan válaszadók még 25%-ot tesz ki, akkor sajnos megkapjuk a reális képet, hogy a magyar emberek körülbelül 65-67%-a szívesen élne és dolgozna külföldön, ha lenne rá alkalma.

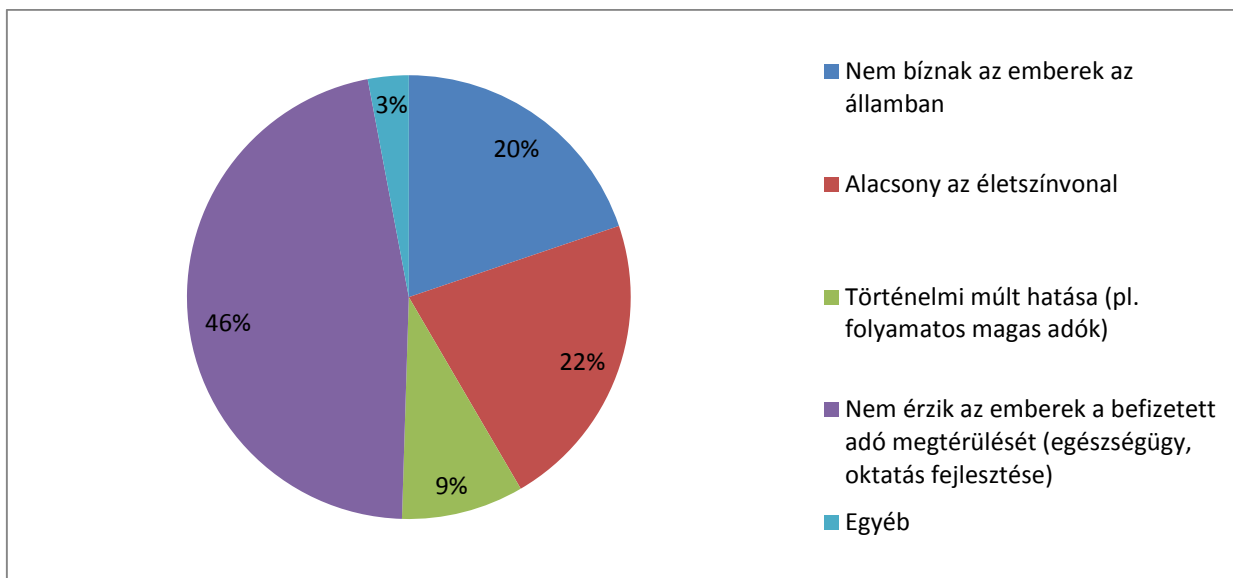
A vallásosságot tekintve nem meglepő, hogy az emberek 50%-a vallásosnak tartja magát, hiszen ez az utóbbi évek kutatásai alapján a magyar átlag. Ami viszont meglepő, hogy az emberek 22%-a egyáltalán nem tartja magát vallásosnak.

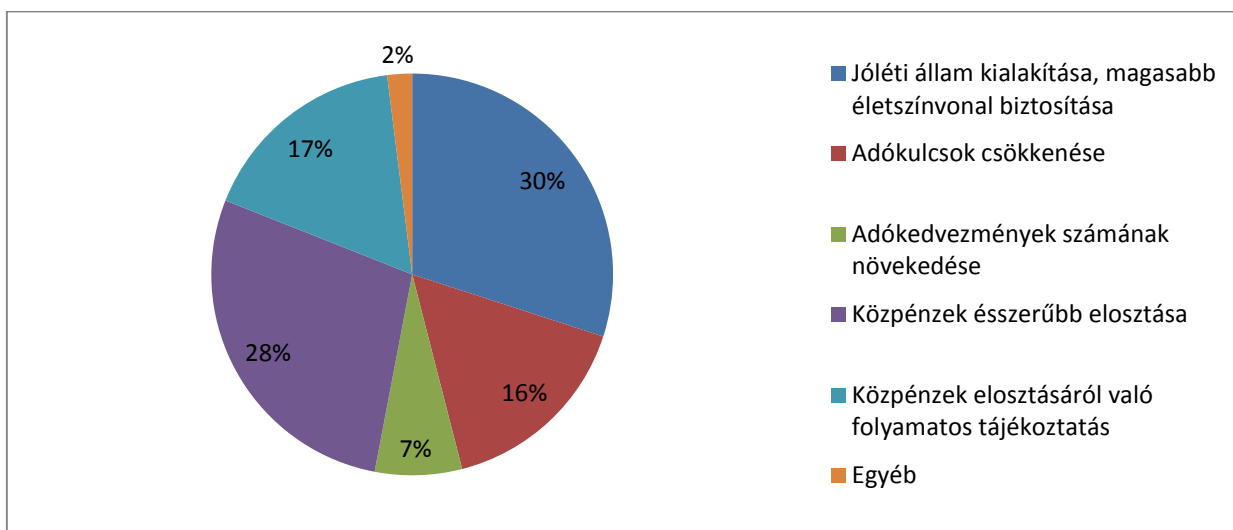
12. ábra: **Kockázatvállalás, külföldi munkavállalás, vallásosság**

Ezek után rátérek a mintában szereplő egyének adórendszerhez, államhoz kötő kapcsolatát vizsgáló kérdésekre.

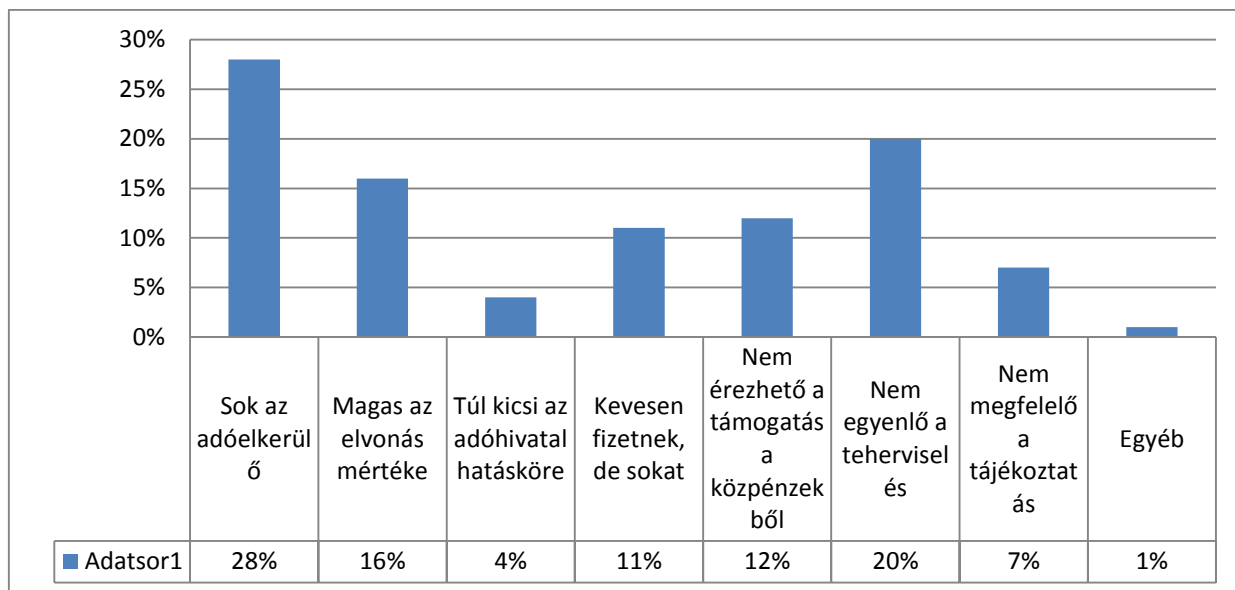
Az egyik legfontosabb kérdésem, amely azt vizsgálja, hogy általánosságban miért alacsony az adómorál Magyarországon, bizonyítja a dolgozat elején már többször megfogalmazott állításomat. Eszerint az emberek úgy gondolják, hogy Magyarországon azért alacsony az adómorál, mert az emberek nem érzik, hogy a központosított pénzekből, befizetett adókból bármit is támogatnának, ami a társadalom számára fontos, mint például az egészségügy vagy az oktatás. Itt fontos még megjegyezni, hogy nem csak ezt a tényezőt tartják számottevőnek, hanem azt is, hogy ezzel párhuzamosan relatíve alacsony az életszínvonal is az országban. Ennek megfelelően a legtöbben azt jelölték meg, hogy ha ésszerűbben osztanák el a közpénzeket, valamint megteremtenék a jóléti államot, nem lenne gond az adómorállal. A magyar adórendszer problémáinál egy 2008-as adatból, az Adókalauzból kiderül, hogy az emberek szerint az a legnagyobb gond, hogy kevesen fizetnek, de sokat. Ez a tendencia kisebb változást mutat, mivel ma már azt tartják a legszámottevőbb problémának, hogy sok az adóelkerülő, valamint nem egyenlő a közteherviselés. Az, hogy az elvonás mértéke magas, 2008-ban még a második helyen volt, ma már a 3. helyre esett vissza a többi között.

13. ábra: Az alacsony magyar adózási morál legfontosabb okai az emberek szerint

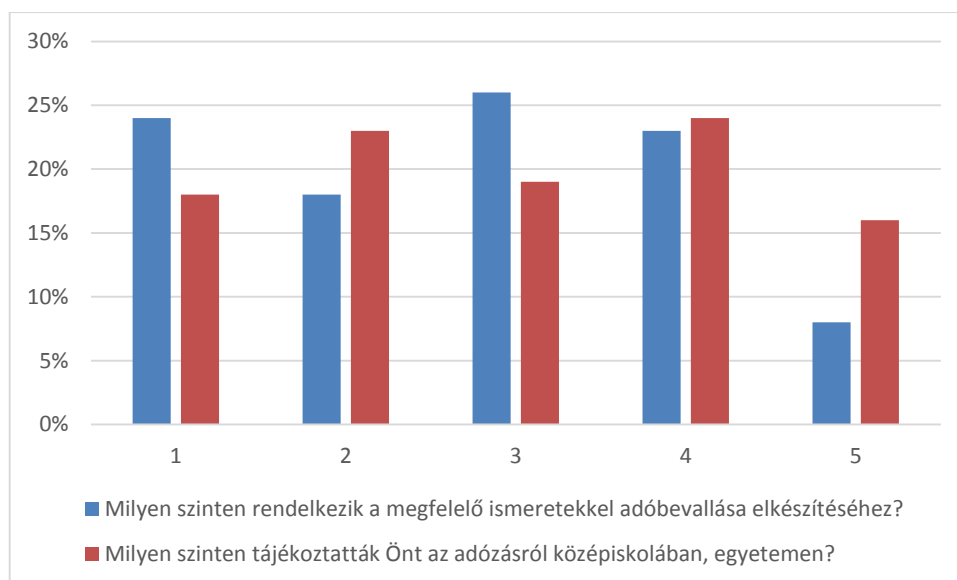

14. ábra: Mi segíthetné az adózási morál emelkedését?

15. ábra: A magyar adórendszer problémáinak fontossági sorrendje az emberek szerint

Arra a kérdésre, hogy milyen szinten tájékoztatták az alanyokat az adózásról a középiskola és az egyetem során, csak 30% olyan válasz érkezett, akik állítják, hogy minden fontosabb ismeretet megkaptak. A változás ehhez képest, hogy ennek ellenére az emberek 40%-a úgy gondolja, hogy meg tudná csinálni az adóbevallását jelentősebb segítség nélkül. A 10% jelentős eltérésnek számít a két adat között.

16. ábra: Az emberek tájékozottsága adózásban, adóbevallás elkészítésében

Arra a kérdésre, hogy milyen szinten teljesítik az adófizetési kötelezettségüket, 60% az a válasz érkezett, hogy mindig, mindent befizetnek időre. Emellett azoknak is nagy volt az aránya, akik azt állították, hogy a jövedelmi helyzete alapján megfelelő összegű adót fizeti be,

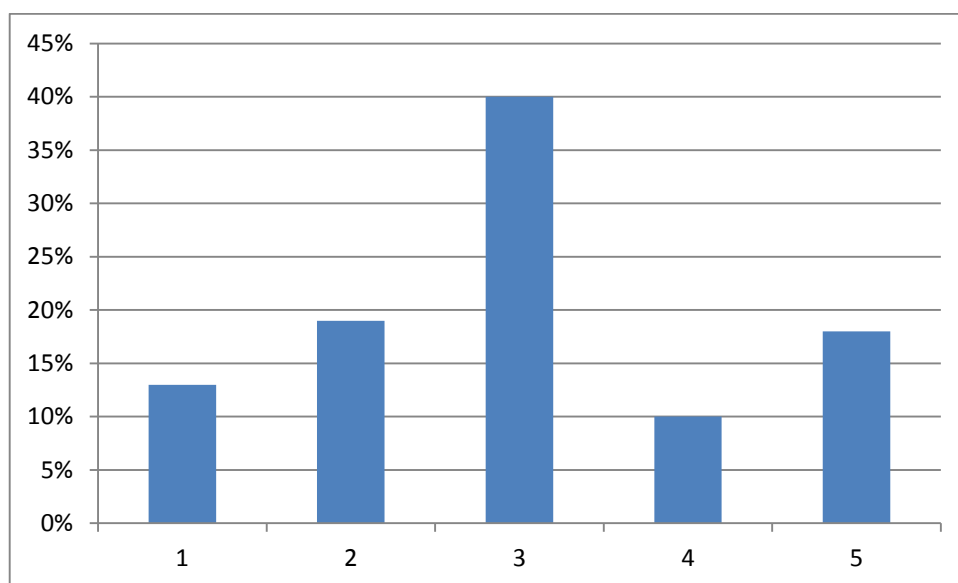
de semmi többet. Az adat azért volt meglepő, mert a magyar adómorál előzetes vizsgálata alapján rosszabbra számítottam. Később azonban a kérdőív folyamán kiderül, hogy ha konkrétabb, gyakorlatiasabb kérdéseket teszünk fel, nem pedig általánosságban kérdezzük rá egy-egy problémára, akkor teljesen más eredmények jönnek ki.

Ilyen például az a kérdés, hogy vásárláskor, ha nem szükséges, kér-e áfás számlát, vagy nyugodtan fizet anélkül? Itt az emberek 40%-a közepes választ adott, viszont nagy volt azoknak az aránya is, akik kijelentették, hogy nyugodt szívvel vásárolnak számla nélkül. Itt említhetjük meg a kapcsolatot a pénzügyi kockázatvállalással. Annak ellenére, hogy az emberek 70%-a egyáltalán nem vállal kockázatot a pénzügyeivel kapcsolatban, elmondhatjuk, hogy egy áfás számla nélküli vásárlásnál ez egyáltalán nem igaz. Itt talán kompenzálhatja az emberek becsületességét az, hogy a vizsgált minta 50%-a vallásosnak tekinti magát, am egyébként a magyar átlagnak megfelelő.

Melyik állítás áll legközelebb az emberek adófizetési kötelezettség teljesítési hajlandóságához?

7. táblázat

1. Semmilyen körülmények között nem vagyok hajlandó adót fizetni.	0	0%
2. Ha egy kis esélyem is van megúszni a büntetést, akkor nem fizetem be az adót.	0	0%
3. Ha nagy eséllyel megúszom a büntetést, akkor nem fizetem be az adót.	2	2%
4. A jövedelmem minél nagyobb hányadát igyekszem eltitkolni, csak a legminimálisabb adót fizetem be.	2	2%
5. A könnyen nyomon követhető jövedelmeim után adózok, a többit eltitkolom.	5	4%
6. A jövedelmi helyzetem alapján reálisan elvárható adót befizetem, de semmi többet.	29	24%
7. A jövedelmi helyzetem alapján reálisan elvárható adónál egy kicsit többet befizetek a biztonság kedvéért, de többet nem.	2	2%
8. Ha nagyobb az esélye, hogy lebukok, mint ha nem, akkor inkább befizetem a teljes adót.	2	2%
9. Ha egy kis esélye is van, hogy lebukok, inkább befizetem a teljes adót.	7	6%
10. Mindig minden adót határidőre és pontosan befizetek.	70	59%

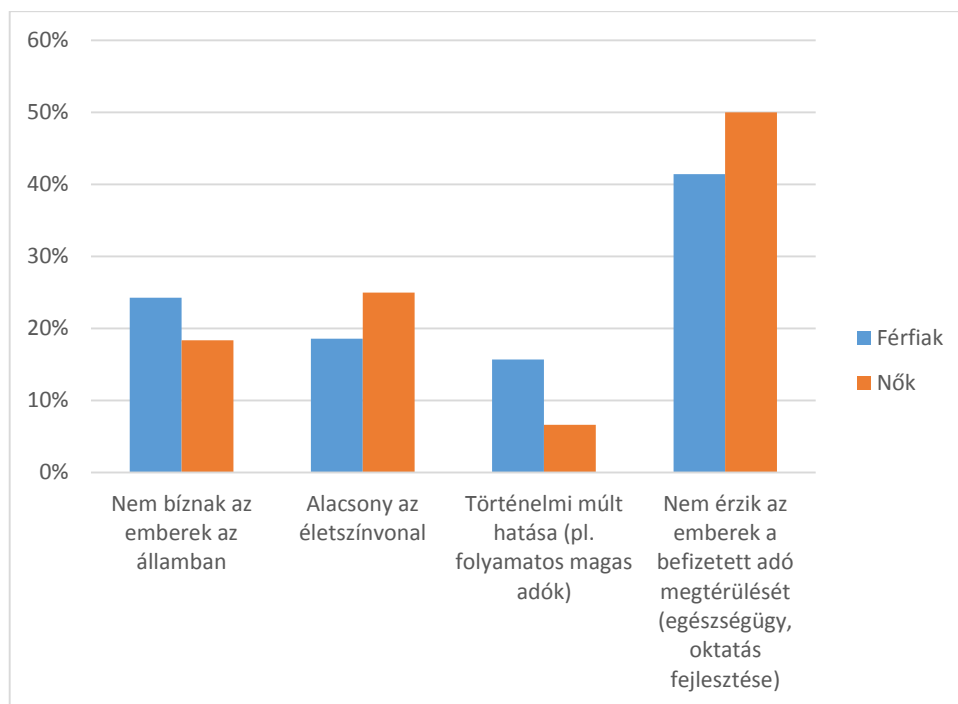
17. ábra: Vásárláskor, ha van lehetősége rá az embereknek, hogy számla nélkül kapják meg az árut, mennyire hajlamosak a vásárlásra? (1: minden esetben, 5. egyáltalán nem)

Az általános vizsgálat után nézzük meg, hogy a férfi-nő viszonylatban milyen eredményeket kaptunk. Itt főleg azt vizsgáljuk, hogy mennyire térnek el az eredmények annak alapján, hogy nőkről vagy férfiakra beszélünk, erkölcsileg, morálisan mennyire különbözött a két csoport a mintán belül.

Az általános jellemzőknél azt kaptam, hogy a férfiak nagyobb arányban vállalnak kockázatot a pénzügyeikkel kapcsolatban. A férfiak 13-14%-a bátran befektet, tőzsdézik, míg a nőknél ez csak 4%. A külföldön való letelepedés, munka kérdésnél kisebb az eltérés, mindkét nemnél 40-40% az, aki szívesen élne és dolgozna külföldön. A meglepő eredményeket a bizonytalanok között találhatjuk, ahol a nők aránya pontosan 30%, duplája a férfiakénak. A legnagyobb eltérést a vallásosságánál láthatjuk. Míg a férfiak 60%-a „5”-ös választ adott, azaz rendszeresen hitgyakorló, addig a nőknél ez az arány mindössze 16%. A férfiak közül 13% egyáltalán nem vallásos a nőknél ez a mutató viszont 27%, ami szintén duplája a férfiakénak. Most vizsgáljuk meg, hogy ezek alapján az adózással kapcsolatos kérdéseknél milyen eredményeket kaptunk.

Arra a kérdésre, hogy miért alacsony az adózási morál, nagyjából megegyező válaszok érkeztek. Egy kategóriában találhatunk nagyobb eltérést, ez pedig a történelmi múlt. Azok a férfiak, akik azt gondolták, hogy a történelmi múlt is hatással van az alacsony adómorálra,

kétszer annyian vannak, mint a nők, bár összességében ez a tartomány nem jelentős (16%-8%).

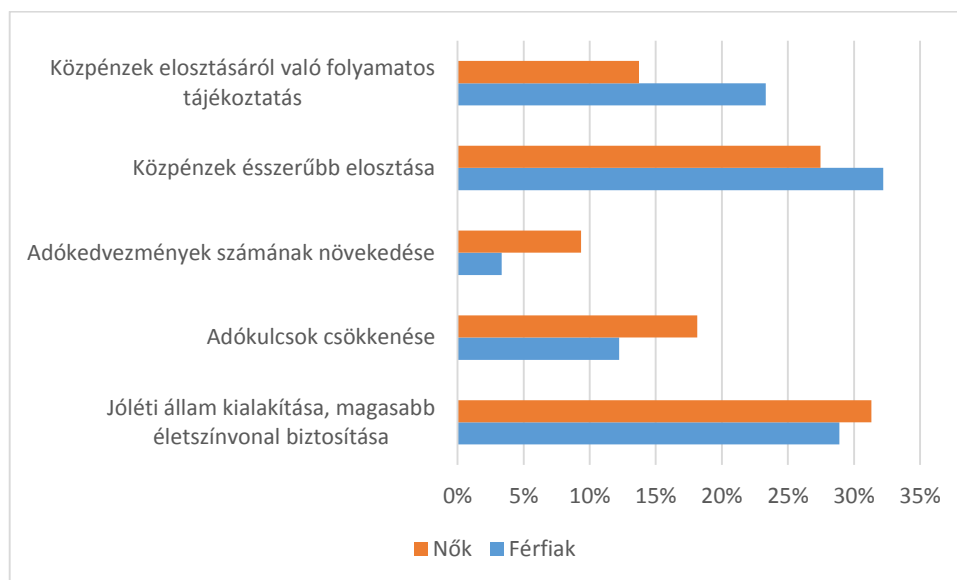
18. ábra: Az alacsony adózási morál legfontosabb okai (férfi-nő megoszlásban)

A következő kérdésnél, a magyar adórendszer problémáinál három főbb részben volt eltérés. A nők szerint fontosabb az, hogy sok az adóelkerülő, valamint hogy nem egyenlő a közteherviselés, a férfiak viszont azt állítják, hogy az elvonás mértéke túl magas. Ezt összeköthetjük azzal a ténnyel, hogy a férfiak többet fektetnek be, nagyobb kockázatot vállalnak pénzügyeikkel kapcsolatban. A magas elvonás azonban arra kényszeríti őket, hogy befektetéseiket csökkentsék, és inkább növeljék megtakarításaikat, annak érdekében, hogy be tudják fizetni adójukat.

19. ábra: A magyar adórendszer problémái (férfi-nőmegoszlásban)

Ennek ellenére viszont a férfiak nem az adókedvezmények növekedésében, vagy az adókulcsok csökkenésében látják az adómorál növekedését. Az eltérés ennél a kérdésnél szinte minden témában eltérő. Míg a férfiak a közpénzek ésszerűbb elosztása mellett érvelnek, addig a nők inkább a jóléti állam kialakítását és az adókulcsok csökkenését szorgalmazzák.

20. ábra: **Mi ösztönözné a magyarokat arra, hogy teljes bizalommal befizessék adójukat? (férfi-nő megoszlásban)**

Az adózási ismereteknél konzisztens válaszok születtek. A férfiakat kevésbé tájékoztatták az adózásról középiskolában, egyetemen, ennek megfelelően több segítséget igényelnek adóbevallásuk kitöltéséhez. A férfiak úgy gondolták, hogy a középiskolában, egyetemen megszerzett ismereteik nem elegendőek, nem kaptak olyan szintű tájékoztatást, amit szerettek volna. A férfiak vélekedése szerint a középiskolában, átadott adózási ismeretek nem elégségesek, nem adnak elengedő tájékozottságot.

Nagyobb szélsőségeket mutat viszont az adóbefizetés témája. Itt a férfiak 68%-a állítja, hogy mindig mindent befizet időre, míg a nőknek csak az 54%-a. Úgy gondolom fontos megjegyezni, hogy a kockázatvállalás kérdésével kapcsolatosan azt vártuk volna, hogy a nők magasabb, vagy legalább ugyanolyan százalékban fognak nyilatkozni a befizetési hajlandóságnál, mint a férfiak, jelen esetben azonban láthatjuk, hogy ez nem így történt. Ennek megfelelően a nők 29%-a válaszolta azt, hogy a jövedelmi helyzet alapján reális adót fizeti meg, míg a férfiaknál ez csupán 15%.

Melyik állítás áll legközelebb az emberek adófizetési kötelezettség teljesítési hajlandóságához?

8. táblázat

	Nők (fő)	Férfiak (fő)	Nők (%)	Férfiak (%)
1. Semmilyen körülmények között nem vagyok hajlandó adót fizetni.	0	0	0%	0%
2. Ha egy kis esélyem is van megúszni a büntetést, akkor nem fizetem be az adót.	0	0	0%	0%
3. Ha nagy eséllyel megúszom a büntetést, akkor nem fizetem be az adót.	0	2	0%	5%
4. A jövedelmem minél nagyobb hányadát igyekszem eltitkolni, csak a legminimálisabb adót fizetem be.	2	0	3%	0%
5. A könnyen nyomon követhető jövedelmeim után adózok, a többit eltitkolom.	4	1	5%	3%
6. A jövedelmi helyzetem alapján reálisan elvárható adót befizetem, de semmi többet.	23	6	29%	15%
7. A jövedelmi helyzetem alapján reálisan elvárható adónál egy kicsit többet befizetek a biztonság kedvéért, de többet nem.	0	2	0%	5%
8. Ha nagyobb az esélye, hogy lebukok, mint ha nem, akkor inkább befizetem a teljes adót.	1	1	1%	3%
9. Ha egy kis esélye is van, hogy lebukok, inkább befizetem a teljes adót.	6	1	8%	3%
10. Mindig minden adót határidőre és pontosan befizetek.	43	27	54%	68%

7. ÖSSZEGZÉS

A kutatások során láthattuk, hogy milyen a mai magyar adómorál, mennyit és melyik területekről, hogyan fizetnek be az emberek. Felvázoltuk az adóellenőrzés alapját, majd megvizsgáltuk a bizonyítási eszközöket Magyarországon. Ezek után kitekintettünk külföldre, ahol az Egyesült Királyságban használatos adózási rendszert fejtettük ki, majd pedig egy kicsit közelebbi országot, Ausztria ellenőrzési módszereit írtuk le. Láthatjuk, hogy az adórés csökkentéséhez elkerülhetetlen egy hatékonyabb ellenőrzési rendszer bevezetése. A kérdés az, hogy milyen rendszer legyen ez, és ha valakihez igazodjunk, akkor azt milyen mértékben tegyük, és ki legyen az.

Úgy gondolom az Egyesült Királyságban meglévő rendszer, bár kissé távolabb áll tőlünk, nem teljesen elvetendő ötlet. Nagy előnyt jelent számukra, hogy az adózással kapcsolatos feladatkörök, hatósági szinten elkülönülnek a politikától, így nem kell attól tartaniuk, hogy egy-egy kormányzati időszak végén gyökeresen átalakul az adózás rendje. Ennek köszönhetően fejleszthetik folyamatosan a 21. századi információs technológiai rendszerüket, és hosszabb távú stratégiákat is alakíthatnak ki. A későbbiek során a javaslatokban láthatjuk majd, milyen elemeket lenne érdemes átvenni tőlük.

Az osztrák adóhivatal által használt eszközök már jelentősen közelebb állnak hozzánk, sokat mi is használunk belőlük. Ha választani kellene, akkor azt mondanám, inkább ehhez a rendszerhez kell igazodni a hatékonyságot tekintve. Fontos viszont megjegyezni, hogy nem szabad egy az egyben honosítani a náluk meglévő rendszert, hanem a magyar viszonyokhoz képest kell egy olyan struktúrát implementálni, amely mind az adóhivatal mind pedig a piaci szereplők által elfogadott és támogatott. Nem jó egy olyan rendszer, ami ugyan hatékynak bizonyulna, de túl bonyolult az adóalanyok számára. Ez csak tovább csökkentené az adómorált és egyben növelné az adórést.

Nézzük meg, hogy hipotéziseimet mennyiben sikerül bizonyítani, avagy elvetni. Az első állításom, miszerint az adómorált csak egyes személyekre lehet kimutatni, és ezekből a személyekből képzett későbbi nagyobb csoportok alapján vizsgálhatjuk, úgy gondolom igaznak bizonyult, mint ahogy számítottam is rá. Ahogy az osztrákok által vizsgált adómorálnál is láthatjuk, először az egyének tulajdonságait lehet behelyettesíteni egy egyenletbe, majd pedig ha ezt több egyénnél is elvégeztük, egyezőségeket kereshetünk az eredmények alapján, így nagyobb csoportokat képezve. A társadalomtudományi kutatások területén amúgy is elterjedt gyakorlat, hogy az egyének vizsgálatát mintavételes eljárásokkal és egyéb technikákkal valósítják meg, ily módon társadalmi csoportokra kiterjesztik a megállapításokat.

A második állítást, miszerint egy-egy ország, nemzet adómorálját főleg a történelmi múlt, valamint a centralizációs és redisztribúciós arány befolyásolja, elfogadom. Láthattuk, hogy Magyarországon már több száz éve is jelentős mértékű adók voltak, és a múlt század tervgazdasága erre csak ráerősített a progresszív adókulcsokkal, megállítva így a fejlődést. Ezen kívül újfent a brit példával élve, azt is észrevehetjük, hogy az Egyesült Királyságban ugyan hatalmas összegeket vonnak el a brit adóalanyoktól, mégsem keletkezett ebből társadalmi konfliktus, mivel a jóléti állam megteremtéséhez tudják, hogy szükségesek ezek az összegek. Ezzel szemben Magyarországon az figyelhető meg, hogy az elvonás mértéke magas, ezzel azonban nincs egyenes arányban a támogatások mértéke. Úgy gondolom, hogy a mai napig nem sikerült egy olyan egészségügyi vagy akár oktatási rendszert kialakítani, ahol mindent embert megfelelően kezelek, és csak a megfizetett kötelezettségeikhez mértén kapnak ellátást.

A harmadik hipotézisemről egyelőre nem tudok teljes körűen véleményt alkotni. Egyrészt nyilvánvaló, hogy ha az előbbieken leírtak alapján alakul a társadalom hozzáállása, nincs más választásunk, minthogy az adórendszert és az adóellenőrzési eszközöket kell megreformálni, modernizálni. Csak egy ilyen rendszer képes arra, hogy növelje az adómorált, ezáltal az adórést. Fontos, hogy előbb a rendszer egyszerűségét kell megteremteni, mivel ha az embereket megfelelően tájékoztatják, és látják, hogy mire költik adójukat, nő az adófizetési moráljuk, ami az első lépés az adórés csökkentése felé. Ezt a következő fejezetben részletezem.

8. JAVASLATOK

A javaslatoknál fontos, hogy azokból az elemzésekből induljunk ki, amelyeket az előzőekben elkészítettünk. Az összefoglalás alapján tisztán láthatjuk tehát, hogy az adórés csökkentésének fontos része az adóellenőrzés során használt eszközök modernizálása. A modernizáláshoz hozzátartozik, hogy az információs technológiát az ellenőrzés minden területére ki kell terjeszteni és hatékonyan kell alkalmazni. Ehhez fontos, hogy az adóellenőrök megkapják a megfelelő felszerelést, valamint a megfelelő felkészítést ezek használatára. Nézzük most, hogy mik a legfontosabb javaslatok a bizonyítási eszközök megújításával kapcsolatban.

8.1 Stratégia megteremtése

Mielőtt bármibe is belekezdenénk, fontos megteremteni egy olyan hosszú távú stratégiát, amihez az elkövetkező években folyamatosan igazodni tudunk. A stratégia fő célja egy olyan rendszer kialakítása, amely időben folyamatosan tudja lekövetni a különféle értékesítéseket, szolgáltatásnyújtásokat, és ezek ellenértékének áramlását. Ha megfogalmaztuk ezt, el kell döntenünk, hogy milyen operatív programokat kell meghatároznunk, hogy stratégiánk működjön. A stratégia megvalósítását egyébként az Európai Unió által szorgalmazott Elektronikus Közigazgatás Operatív Program, valamint az Államreform Operatív Program is támogathatja. Ezekből a 2007-2013-as tervezési időszakban összesen 593 millió eurót kapott Magyarország.

Az első operatív program a rendszer beszerzése. Legyen akár ez egy információs technológiai szoftver vagy egy módszertani változtatás, a második és egyben legfontosabb programja a dolgozók képzése lesz. Ezek után a harmadik pontban meg kell ismertetni az adózókkal az új eszközöket, teljes körű tájékoztatást kell számukra nyújtani, és ha szükséges, támogatni a rendszer elfogadottságát, bevezetését. Negyedik pontként, folyamatosan ellenőrizni kell a rendszert, és biztosítani a fenntarthatóságát.

8.2 Az ellenőrzési rendszer összhangjának megteremtése

Itt a legfontosabb dolog azt kiemelni, hogy Ausztriában már évek óta működik az a gyakorlat, hogy az adóhivatal ismeri az országban használatos összes könyvelő programot. Ennek eredményeként kevesebb időt kell azzal eltölteni, hogy betanítsák az ellenőröket, hogyan szerezzék meg az adatokat a számítógépekről. Ugyanilyen javaslat lehetne Magyarországon

egy olyan egységesített kimutatást készítő program bevezetése, amelyet csak az adóhivatal használ az ellenőrzések során, és sem a szállítók sem pedig a vevők nem befolyásolhatják a program által számított adatokat önkéntesen. Egy ilyen összhangban lévő rendszer bevezetésénél az adózókat, cégeket több csoportba lehetne beosztani, és minden csoport a tevékenységéhez szabott szoftvert kapná meg. Ez a módszer amúgy a nagyvállalatoknál már évek óta jelen van, mivel a szoftvereket testre szabják a szállítók (például SAP), és ezáltal minden nehézség nélkül használható az integrált vállalatirányítási rendszer.

Egy ilyen rendszer bevezetéséhez nem kell más, mint amit az Egyesült Királyságban láthattunk. A szoftver szállítókat versenyeztetni kell, és végül a legjobb programot kiválasztani. Természetesen egy ilyen projekt akár több évet is igénybe vehet, viszont a megtérülése hosszú távon nem elhanyagolható.

8.3 A rendszer egyszerűsége, átláthatósága, szilárdsága

Fontos, hogy bármilyen rendszert is vezetünk be, annak letisztultnak, végleg kifejlesztettnek és érthetőnek kell lennie. Nem csak az a fontos, hogy az adóellenőrök tudják használni a különféle információs technológia eszközöket, hanem hogy az adóalanyok is úgy érezzék, a rendszer kialakításakor gondoltak rájuk is. Ezzel talán javul az adómorál, egy egyszerűbb, átláthatóbb rendszerben az emberek is hajlamosabbak fizetni az állam felé. Az egyik legfontosabb alapelve az egyszerűségnek, hogy a jogrendszert is úgy kell megreformálni, hogy ne lehessen megtalálni a kiskapukat benne, mégis átlátható és érthető legyen mindenki számára. A különböző törvények meghozatalánál arra kell a legjobban figyelni, hogy azok szilárd alapot teremtsenek az adóellenőrzésnek, segítsék azt minden területen, és ne pedig a cégek adóelkerülését irányozzák elő. Ehhez persze az is szükséges lenne, hogy az adóhivatal egy szinten független legyen a kormányzati politikától és ne kelljen a NAV-nak attól tartania, hogy egy-egy kormányváltás idején az egész jogrendszert újraírják, ezáltal kizárva annak a lehetőségét, hogy egy hosszú távú, biztos alapokon nyugvó stratégiát lehessen kialakítani. Ennek megvalósítására jó példa lehet az Egyesült Királyságban alkalmazott gyakorlat.

Ide tartozik az összefoglalásban már elkezdett tájékoztatás szerepének fontossága is. Mint ahogy már leírtam, a legfontosabb dolog az adómorál növelésénél, hogy az emberek a saját bőrükön érezzék, mire költötték az adóbefizetéseiket. Ha jobb ellátásban részesülnek, mindennapi életükben szervesebb része lesz a jólétnek a visszaosztott adók által, nőni fog a hajlandóságuk a kötelezettségeik befizetésére. Ez a tájékoztatási kötelezettség azonban

elsősorban nem az adóhivatalt terheli. Fontos lenne, hogy az emberek megbízzanak a kormányban is, mivel nagy részben a politikusok döntenek a közpénzek elosztásáról. Ezt a bizalmat nehéz felépíteni, talán egy évtized sem elég, de a bizalom nélkül az adómorál növekedési lehetőségének az esélye is eltűnik.

Úgy gondolom, hogy az emberek gondolkodásmódjának megváltoztatása már csak azért is hosszabb idő alatt lehet sikeres, mert nem csupán a felnőtt, dolgozó, adófizető állampolgárokat kell érintse, hanem fiatalabb korban is fontos lenne az életkorhoz illő tanítás. Tizenéves fiatalok esetében lehetne órarendi óra keretében tanítani azt, miért fontos az adók befizetése, mit finanszíroz belőle az állam, hogy lássák az állami pénzügyek alapjait, ne később csöppenjenek bele, és nehezedjen a vállukra az egész teher.

8.4 Folyamatos ellenőrzés, visszacsatolás

Ha megvan az összehangolt rendszer, figyelni kell a folyamatosságára. Amint láthattuk, az Egyesült Királyságban már jól megszokott rendszer a Pay-As-You-Earn, vagyis az azonnali adóbefizetés. Ennek eredményessége érdekében már évek óta fennáll egy olyan információs technológiai rendszer, amely kisebb hibákkal ugyan, de hatékonyan tudja lekövetni az adóbefizetéseket. Magyarországon az elmúlt hónapokban – igaz más területen - de elkezdték bevezetni ezt a folyamatos lekövetést. Az online pénztárgépek meghonosítása nagy előnyt jelenthet az ellenőrzésben, de egyelőre még ez sem elég hatékony. Ahhoz, hogy a rendszer megfelelően működjön, biztosítani kell a hibátlan és folyamatos nyomonkövetést, fennállást, teljes lefedettséget kell létrehozni és segíteni kell a boltosoknak a pénztárgépek bevezetésénél. Számos esetben történt olyan az elmúlt hetekben, hogy az online hálózat függősége miatt az egész rendszer összeomlott és ez feltartotta a folyamatos fizetési lehetőséget a boltokban.

Láthatjuk tehát, hogy egy ilyen rendszer elindítására rengeteg időt, pénzt, és humán erőforrást kell szánni. Úgy gondolom, Magyarországnak megvan arra a lehetősége, hogy a kiválóan képzett szakemberek által bevezessék ezt a gyakorlatot, és ezáltal csökkentsék az adórés mértékét. Fontos, hogy a működtetett rendszer ne csak azt szolgálja, hogy hatékonyabbak legyünk az ellenőrzésben, hanem hogy az adóterheket is igazságosabban lehessen elosztani az adózási morál növelésének érdekében.

Záró gondolatként arra a kérdésre, hogy milyen adózási morált kellene gyakorolni, a következő idézetet hozom:

"Adjátok meg a császárnak, ami a császáré, és az Istennek, ami az Istené."

9. IRODALOMJEGYZÉK

2003. évi XCII. törvény az adózás rendjéről [86.§ (2), 97.§ (4), (5)]

Adóvilág: [2011/1-2 január] 105-106. oldal

Adóvilág [2012/04 március] 26, 27. oldal

Adóvilág [2012/13 február] 34. oldal

ADOK – Konferencia munkaanyag - NAV, Eger [2004] 87., 88., 90. o.

Adókalauz - [2009] 10., 11. o.

Állami Számvevőszék jelentés az APEH által kialakított ellenőrzési portfólió és kockázatkezelési rendszer célszerűségének és eredményességének ellenőrzéséről [2009. december]

Benedek Dóra – Lelkes Orsolya – Scharle Ágota – Szabó Miklós [2004]: A magyar államháztartási bevételek és kiadások szerkezete 1991–2002, PM Kutatási füzetek, 9. szám, Budapest, 67. oldal

Benedek Dóra – Lelkes Orsolya – Scharle Ágota – Szabó Miklós [2006]: A magyar államháztartási bevételek és kiadások szerkezete 1991–2004 között, Közgazdasági Szemle, LIII. évf., február, 119–143.

CCA Adó és Pénzügyi Tanácsadó Rt. - Adóigazgatás, adóellenőrzés jegyzet [1997]

Dr. Nagy László, Adóellenőrzési alapismeretek, Budapest [2007] 6. o.

Dr. Nagy László: Adóellenőri törzsanyag, Budapest [2011] 6., 10. o.

Ficzeréné Dr. Pelyhe Márta – Harsányi Istvánné – Fiktív számlák feltárása, a bizonyítás gyakorlata, Kompkonzult, Budapest, [2000] 48-77. o.

NAV Észak-magyarországi bulletin [2012] 7., 8. o.

NAV évkönyv [2012] 9., 14., 25., 36 o.

Prof. Báger Gusztáv - A 2012. évi zárszámadás és kitekintés 2013. évre [2012] 10. oldal

Revizorok Kézikönyve – KompKonzult KFT [1998]

http://www.index.hu/gazdasag/2013/09/03/nagyot_romlott_az_adozasi_moral/ (Letöltve: 2013.09.25.)

http://www.index.hu/gazdasag/2013/10/03/hegyvideken_keresik_a_legtobbet_csepelen_a_legkevesebbet/ (Letöltve: 2013.10.05.)

http://www.index.hu/gazdasag/ado_es_koltsegyvetes/2013/09/10/ezernyolcszaz_ceg_egy_szek_helyen/ (Letöltve: 2013.10.07.)

<http://www.econ.core.hu/doc/parbeszed/semjen.pdf> (Letöltve: 2013.10.06) 219. oldal

<http://www.nav.gov.hu/data/cms113333/adokalauz.pdf> (Letöltve: 2013.10.09) 3. oldal

http://www.index.hu/gazdasag/2013/07/25/majdnem_ketezer_ceg_a_feketelistan/ (Letöltve: 2013.10.13)

<http://www.capgemini.com/>

<http://www.btplc.com/>

1. számú melléklet

Adómorállal kapcsolatos kérdések

A következő kérdőív az adózási morál vizsgálatára irányul. A különböző kérdések különböző módon vizsgálják az Ön véleményét az adózással kapcsolatban. A feleletválasztós kérdéseknél van, ahol több válasz is lehetséges. Az utolsó négy állításnál döntse el, hogy mennyire ért Ön egyet az állításokkal. 1: Egyáltalán nem értek egyet, 7: Teljes mértékben egyetértek. Köszönöm, hogy hozzájárul a kutatáshoz!

Nem

☐ férfi

☐ nő

Kor

☐ 15 – 18

☐ 19 – 25

☐ 26 – 35

☐ 36 – 45

☐ 46 – 55

☐ 55 –

Iskolázottság

☐ Még jelenleg is tanulok

☐ Általános iskolai 8 osztály

☐ Érettségi

☐ Szakmunkás képesítés

☐ Főiskolai diploma

- ☐ Egyetemi diploma
- ☐ Több diploma

Foglalkozás

- ☐ Középiskolai diák
- ☐ Egyetemi, főiskolai hallgató
- ☐ Alkalmazott
- ☐ Vezető
- ☐ Vállalkozó

Ön szerint miért alacsony a magyar adózási morál?
(Több válasz is lehetséges.)

- ☐ Nem bíznak az emberek az államban
- ☐ Alacsony az életszínvonal
- ☐ Történelmi múlt hatása (pl. folyamatos magas adók)
- ☐ Nem érzik az emberek a befizetett adó megtérülését (egészségügy, oktatás fejlesztése)

Ön szerint az adórendszer problémái közül melyek a legjellemzőbbek Magyarországon?
(Több válasz is lehetséges.)

- ☐ Sok az adóelkerülő
- ☐ Magas az elvonás mértéke
- ☐ Túl kicsi az adóhivatal hatásköre
- ☐ Kevesen fizetnek, de sokat
- ☐ Nem érezhető a támogatás a közpénzekből

- ☐ Nem egyenlő a teherviselés
- ☐ Nem megfelelő a tájékoztatás

**Mi ösztönözné arra, hogy teljes bizalommal befizesse adóját?
(Több válasz is lehetséges.)**

- ☐ Jóléti állam kialakítása, magasabb életszínvonal biztosítása
- ☐ Adókulcsok csökkenése
- ☐ Adókedvezmények számának növekedése
- ☐ Közpénzek ésszerűbb elosztása
- ☐ Közpénzek elosztásáról való folyamatos tájékoztatás

Milyen szinten tájékoztatták Önt az adózásról középiskolában, egyetemen?

1 2 3 4 5

Egyáltalán nem tájékoztattak ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ Minden fontosabb ismeretet megkaptam

Melyik állítás áll legközelebb az Ön adófizetési kötelezettség teljesítési hajlandóságához?

- ☐ 1. Semmilyen körülmények között nem vagyok hajlandó adót fizetni.
- ☐ 2. Ha egy kis esélyem is van megúszni a büntetést, akkor nem fizetem be az adót.
- ☐ 3. Ha nagy eséllyel megúszom a büntetést, akkor nem fizetem be az adót.
- ☐ 4. A jövedelemem minél nagyobb hányadát igyekszem eltitkolni, csak a legminimálisabb adót fizetem be.
- ☐ 5. A könnyen nyomon követhető jövedelmeim után adózok, a többit eltitkolom.
- ☐ 6. A jövedelmi helyzetem alapján reálisan elvárható adót befizetem, de semmi többet.

- ☐ 7. A jövedelmi helyzetem alapján reálisan elvárható adónál egy kicsit többet befizetek a biztonság kedvéért, de többet nem.
- ☐ 8. Ha nagyobb az esélye, hogy lebukok, mint ha nem, akkor inkább befizetem a teljes adót.
- ☐ 9. Ha egy kis esélye is van, hogy lebukok, inkább befizetem a teljes adót.
- ☐ 10. Mindig minden adót határidőre és pontosan befizetek.

Milyen szinten rendelkezik a megfelelő ismeretekkel adóbevallása elkészítéséhez?

1 2 3 4 5

Mindig mással állítatom össze ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ Mindennel tisztában vagyok

Pénzügyeivel kapcsolatban mennyire vállal kockázatot? (pl. befektetések, tőzsde)

1 2 3 4 5

Egyáltalán nem ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ Maximálisan

Ha lehetősége lenne, szeretne-e külföldön dolgozni, élni?

1 2 3 4 5

Egyáltalán nem szeretnék ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ Biztosan szeretnék

Vásárláskor, ha van lehetősége rá, hogy számla nélkül kapja meg az árut, mennyire hajlamos a vásárlást véghezvinni?

1 2 3 4 5

Egyáltalán nem vásárolok ilyen módon ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ Nyugodt szívvel vásárolok

számla nélkül

Mennyire vallásos Ön?

1 2 3 4 5

Egyáltalán nem vagyok vallásos ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ Rendszeresen templomba járok,

gyakorlom hitemet

A legfőbb különbség a bűnözők és más emberek között, hogy a bűnözők elég buták voltak ahhoz, hogy elkapják őket.

1 2 3 4 5 6 7

Egyáltalán nem értek egyet ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ Teljes mértékben egyetértek

Egy-egy alkalommal muszáj megalkuvónak lenni a boldogulás érdekében.

1 2 3 4 5 6 7

Egyáltalán nem értek egyet ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ Teljes mértékben egyetértek

A legbiztosabb azt feltételezni, hogy mindenkinek van egy erkölcstelen énje is, ami alkalom adtán előtörhet.

1 2 3 4 5 6 7

Egyáltalán nem értek egyet ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ Teljes mértékben egyetértek

A legtöbb ember könnyebben elfelejti az elvesztését egy közeli hozzátartozónak, mint egy értékes vagyontárgynak.

1 2 3 4 5 6 7

Egyáltalán nem értek egyet ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ Teljes mértékben egyetértek

Köszönöm, hogy kitöltötte kérdőívemet!